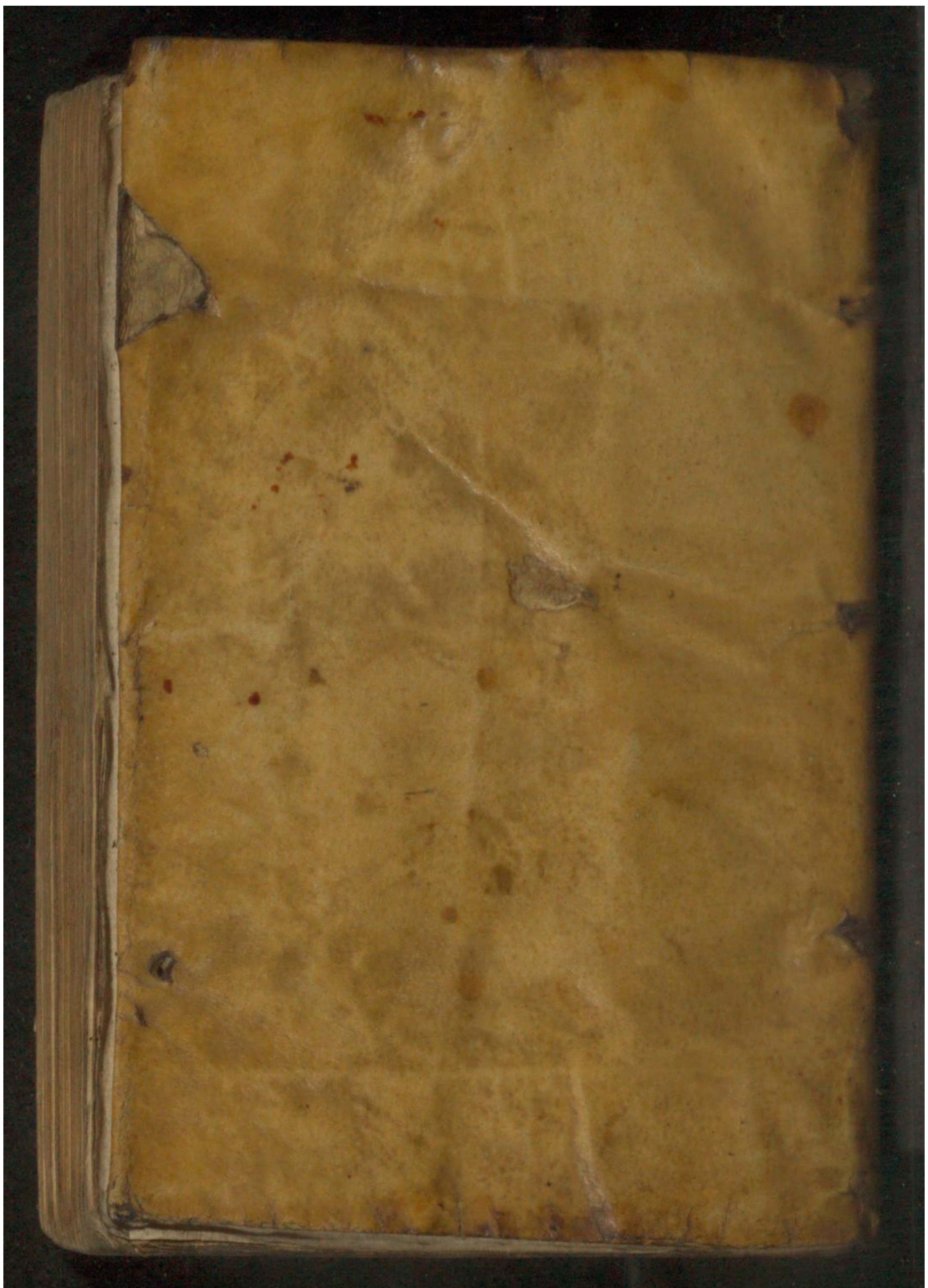

GRATAROLO
1562

DE HVMANÆ VITÆ CONDITIONE, ET toleranda corporis ægritudine,

LIPPI BRANDOLINI AVREOLVS Libellus.

PARISIIS,

Apud Federicum Morellum, in vico Bellouaco, ad vrbanam Morum.

M. D. LXII.

Mira ingenij ac iudicij laude prædi-
tus BRANDOLINVS hic fuit,& disci-
plina exquisitarum literarum eruditissi-
mus, ut qui tanto iudicio ac prudentia
res alioqui graues,& ab opinione homi-
num, nedum delicatis Regum auribus,
abhorrentes,lumine interpretationis,at-
que adeò Socratica quadam lenitate ac
lepôre ita illustrauerit, ut communem
veterum in hoc scribendi genere lau-
dem, citra controuersiam assecutus esse
videatur.

LIPPI BRANDOLINI IN DIALOGVM DE HVMANAE VITAE

conditione, & toleranda corporis ægritudine, ad Mathiam Coruinum illustrissimum Pannoniæ ac Bohemiæ Regem, & ad Beatricem Aragoniam illustrissimam Reginam eius vxorem, Præfatio.

VM in omni hominum genere virtus amanda & magnifacienda est, tum in Principibus, & supremæ fortunæ uiris est uel maximè ueneranda. Cæteri enim homines qui priuatam uitam ducunt, cùm eorum cura non late pateat, neque ad multos pertineat, sibi tãtum aut paucis admodum, suo consilio ac uirtutibus prosunt. Reges *uerò & principes, quos omnium saluti consulere, & uniuersum* Reip. *corpus suis humeris sustinere necesse est, quamplurimis suarum uirtutum fructũ impartiunt, suámque industriam ad communem humani generis salutem atque utilitatem exponunt. Illi præterea institutis tantum homines atque artibus iuuant, eósque tanquam ex humili loco præceptis adhortantur. Ii humanum ge-*

nus non modò legibus ac praeceptis instituunt, verum etiam tanquam ex altißima uitæ specula, propriis ad benè beatéque uiuendum exẽp is incendunt. Nam ut uitia, ita uirtutes, in Principibus maximè elucent, adeò ut propter altißimum in quo sunt constituti dignitatis gradum, minima quæque ac tenuißima uirtus, maxima in illis & clarißima uideatur. Huc accedit quòd pauci admodum hoc tempore Principes reperiuntur, qui uirtutes et bonas artes, aut ipsi habeãt, aut in aliis probent. Quòd si qui sunt, illi profectò summis laudibus efferendi, & propè numinum loco in terris colendi sunt. Si cuius autem principis hoc tempore uirtus honore aut laude aliqua digna est, tua profectò incredibilis ac diuina uirtus Mathia præstantißime, tua, inquam uirtus & sapientia omni non modò laude, verumetiã ueneratione atque admiratione dignißima iudicanda est. Nam ut genus & maiores tuos Romanam illam nobilitatẽ atque antiquitatem referentes omittam, quorum splẽdorem tu non modò conseruasti: sed amplißimè quoque auxisti, ut taceam quanto labore, quanta uirtute regnum tibi amplißimum comparaueris: quibus uirtutibus, quo ingenio, qua modestia, qua mansuetudine partum non retinueris modò,

ſed longè etiam latéque propagaueris. Tu tuis innumeris diuiniſque uirtutibus, toto terrarum orbe nomen tibi ampliſſimum & immortalem gloriam comparaſti. Tu enim unus Regum ac Principum omnium, militaris disciplinæ ſcientiam tantam habes, ut non modò noſtris, ſed ueteribus quoque Ducibus atque Imperatoribus poſſis, nõ dico conferri, ſed magna etiã ex parte præferri. Tu tantã in ea re autoritatẽ tuis maximis rebus geſtis es conſecutus, vt non modò præſentiam tuam, ſed tuum quoque & tuæ gentis nomen, etiam apud remotiſſimas ac belliccoſiſſimas nationes, terribile ac formidoloſum reddideris. Eas res geſſiſti, quarũ fama totum terrarum orbem compleuerit. Ea verò manſuetudine atque humanitate præditus es, ut tibi non minus beneuolentiæ, apud omnes nationes manſuetudo, quàm terroris tui nominis autoritas comparauerit, ita ut quantum te omnes metuunt ob uirtutem, tantum ob humanitatem amare compellantur. Quid de liberalitate aut magnificẽtia dicam tua, cuius tam multa, támque inſignia exempla paſſim uideo, ut mihi tu non unus Rex beneficus ac liberalis eſſe, ſed omnium Regum, ac Principum liberalitate, & beneficentia uti uideare? Ita ut quum tui regni opes mecum re-

puto, vix te satis copiarum ad id tuendum habere arbitrer. Quum tuam contra in omnes homines munificentiam uideo, te unum omnium Regum, ac nationum opes & copias sortitum esse existimem. Optimarum verò artium stadia, liberalésque disciplinas tanto studio atque amore complecteris, ut ad te unum omnes ex uniuerso terrarum orbe tanquam ad asylum quoddam conuolasse, & commigrasse videantur. Quum enim in illis excellere pulchrum & amplitudine regia dignum existimaueris, præstantes etiam in illis uiros maximis ornamentis afficere, & ingentibus ad te premiis allicere atque aduocare nõ dubitasti. Quibus rebus effectum est, ut & quæ uigebãt in aliqua orbis parte disciplinæ, tua munificentia maiorẽ in modum extollerentur, & si quæ adhuc neglectæ atque incognitæ latitabant, tua opera in lucem redirent. Accessit ad has laudes tuas Beatrix uxor optima & doctissima, tuísque moribus omni ex parte simillima. Quæ quidem cùm rege optimo, uirtutúmque omnium amantissimo exorta sit, tum paterna educatione, tũ imitatione tui, eo uirtutis, claritatísque processit, ut sui penè sexus oblita, tuas virtutes ac res gestas æmulari studeat. Qua quidem in re tu quoque maximam es laudem as-

ſecutus, qui eam & tam ſapienter elegeris, & tam aptè tuis ſtudiis accommodaueris. Quæ quum ita ſint, conuertiſtis uos quidem ambo, omnium in uos Regum ac nationum oculos, omnes mortales ad ueſtrarum uirtutum admirationem & uenerationem cõcitauiſtis: ita ut tum gloria rerum geſtarum, tum hominum beneuolentia (quod optimum imperandi genus eſt) totum penè terrarum orbem complexi ſitis. Ego quidem quum antea ſemper ita uos dilexi, ita ueſtri nominis ſtudioſus fui, vt cuperem de uobis aliquid ſcribere, & incredibileis uirtutes ueſtras, quibuſcunque poſſem literarum monumentis cõmendare, tum uerò poſtquam tantarum laudum fama compulſus in veſtrum regnum, ueſtri ſalutandi gratia ueni, cùm multo plura de uobis & maiora quã audieram re ipſa comperiſſem, continere me non potui, quin hunc meum erga uos animum aliquo teſtimonio declararem. Quum autem aliquid hoc tempore ad uos ſcribere decreuiſſem, ab eo potiſsimum incipere uolui, quod eſſet & veſtrûm utrique acceptiſsimum, & à mea grauitate minimè alienum. Itaq; quũ tu proximis his diebus præſtantiſsime Rex, grauius ſolito ex pedibus laborares, atque ad id etiam tertianæ facta eſſet acceſsio, cúmque ea res ali-

quandiu meum ad te aditũ, & salutationem retardasset, digna mihi visa res est, quam & ego quantum possem oratione, & consolatione lenirem, & uterque uestrum non inuitus audiret. Videbam enim Reginam uxorem tuam non minus, atque haud scio an etiã magis, quã teipsum, de tua ualetudine anxiam & sollicitam esse. Scripsi itaque his diebus librum, in quo sum utrumque uestrum non solùm de corporis ægritudine, sed de uniuersa quoque humanæ uitæ conditione, consolatus. Quoniam autem, & disputatio iucundior, & consolatio efficacior esse solet, cùm allatis utrinque Academico more rationibus, uerum ipsum peruestigatur, & quasi è tenebris ipsis eruitur, ut sermo coram & tanquã ad præsentes haberi uideretur, Petrum Ransanum Episcopum Lucerinum, Ferdinandi Regis apud nos Oratorem, grauissimum atque eloquentissimum uirum, vobiscũ introduxi, hac de re disputantem: quia nulla uidebatur aptior persona, quæ de humanæ uitæ conditione, & de corporis ægritudine disputaret, quàm is, qui, & in omni disciplinarũ genere peritissimus haberetur, & diu in omni uitæ uarietate uersatus, plurima etiam experimento didicisset. Hunc autem librum vtriusque uestrûm nomini dedicaui, uam &

causa mihi utrique communis uidebatur, & vos qui in uirtutibus, in amore, in uita, in animo coniuncti essetis, non existimaui debere in meis scriptis esse disiunctos. Accipietis itaque hunc librum ut primum animi testem atque indicem erga uos mei. Ita uerò legetis, ut Petrum in eo, non me loqui arbitremini. Fiet enim hac opinione ut & librum fortasse libentius legatis, & quæ in eo dicuntur, utpote ab homine doctißimo dicta, ueriora grauioráque existimetis. Ego quidem si uobis aliqua ex parte satisfactum esse intellexero, & me satis magnum mearum lucubrationum fructum percepisse existimabo, & alacrior ad alia conscribenda efficiar. Sed uos iam Petrum ipsum loquentem audiatis.

LIPPI BRANDOLINI DIALOGVS DE HVMANAE VITAE conditione, & toleranda corporis ægritudine, in quo Matthias Rex, Beatrix Regina & Petrus Episcopus Lucerinus, loquentes inducuntur.

PETRVS.

EREOR ne aduentu meo perturbem sermones ueſtros, qui grauius fortaſſe aliquid & ſecretius colloquimini. Ego uerò (ut Flacci verbis utar) in publica, commoda peccem, Si longo ſermone morer tua tempora Cæſar. MATH. Immò uerò tuo aduentu, Petre, & ſermones noſtros confirmas, & nos ambos (ut tibi etiam pro uxore reſpondeam) maiorem in modum recreas. Nam quum ob ipſam diei obſeruationem, quæ nobis diuino inſtituto, ſeptimo quoque die ad quietem eſt tradita, tum ob hanc meam pedum ægritudinem, quæ me ſolito grauius uexat, otioſi ſumus, atq; hac ipſa de

re nunc maximè colloquentes, in eum fortè ſermonem incideramus, ut humanas miſerias deploraremus, quæ nobis tam multæ ac tam magnæ uidebantur, vt non dubitaremus id propè affirmare, quod nonnulli etiam celebres Philoſophi putauere: Optimum eſſe homini aut non naſci, aut quàm celerrimè aboleri. *Humana miſeria.*
PET. Adeóne tibi Rex ualetudo grauis eſt tua, ut ex te omnes homines iudices, & quod de te ipſo ſentis, de uniuerſo humano genere ſentire nõ dubites? Mementò te & Chriſtianũ, & Regẽ, & Mathiam eſſe, qui & ſapientia cæteris antecellas, & Chriſtianam religionem armis defendere conſueueris. MATH. Abſit ut ego quicquam nõ modò dicam, uerumetiam cogitem, quod à Chriſtiana ueritate abhorreat, pro qua uitam ipſam profundere pulcherrimum ducerem. Sed tanta eſt interdum uis morbi (quod mihi proximè accidit) ut opprimar, & uix reſiſtam dolori, quò mihi iucundior atque optabilior eſt aduentus tuus, qui me & labentem confirmare, & mœrentem conſolari tua oratione & ſapiẽtia poſsis. Nam quum propter ea quæ ipſe de tuo *Vis morbi.*

ingenio ac doctrina ſæpenumero uidi, tũ ob ea quæ ex uxore audiui, cupio equidẽ, & iampridẽ cupio, te aliqua de re audire diſputantẽ, atq; his maximè de reb⁹ quæ poſsint nos non ſolùm in præſentia delectare, ſed alacres quoque in poſterũ ad ferendã ęgritudinem reddere. Credo hoc etiam uxori, quę meo dolore mœret, nõ iniucundũ fore. BEAT. Mihi uerò cõiunx hoc tã gratũ erit, quàm quod gratiſſimũ. Nã & de te ut debeo anxia & ſollicita ſum, quem non ut uirum amo, ſed ut parẽtem alterum obſeruo ac ueneror, & Petrũ ipſum audire ſummoperè aueo, quem iamdiu per tuam iſtam ualetudinem audire non licuit, quanquam tu & eius copioſiſsima atque elegantiſsima ſcripta, quibus omnium ſeculorum Regum ac nationum res geſtas, memorię mandauit, ut exiſtimo legiſti, & eum in ipſo legationis munere, quo apud te aliquot iam annis patris mei nomine fungitur, ſatis expertus es, tamen eum nobis hodie oblatũ eſſe, quem audire poſsimus de rebus grauiſsimis diſputantẽ, maiorẽ in modũ gaudeo, ut & nos ambos ſua oratione cõſoletur, & opinioni quam tu

de eo ex meis potiſsimùm uerbis concepiſti, cumulatè reſpondeat. Augebit, mihi crede, ſua præſentia, & meã prædicationem & expectationem tuam. Gratiſsimum igitur ambobus feceris Petre (ut tibi etiam pro Rege promittam) ſi de hoc toto humanę conditionis genere, copioſè, ut ſoles, ornatéque diſputaueris, nóſque ad omnem corporis ferendam ęgritudinem, tua oratione confirmaueris, ut & ego ſim poſthac ad meas, ſi quę acciderint, ęgritudines tolerandas paratior, & eum quem ex Regis ualetudine capio dolorem, aut magna ex parte deponam, aut ęquiore certè animo feram. Nam tametſi pro mea in Regem ſingulari beneuolentia, incredibilíque obſeruantia, tute id exiſtimare ſatis potes, tamen mihi affirmanti credas uelim, me non minus de ei⁹ ualetudine laborare, quàm ipſum de ſua. Regem uerò ſi hac moleſtia liberaueris, magno tibi beneficio in perpetuum deuinxeris. MATH. Eſt ita ſanè vt dicis, vxor: proinde niſi quid fortè aliud negotij grauioris te huc adduxit, Petre, quãdo & res utiliſsima eſt, tuáque doctrina digniſsima, & nos otioſi ſum⁹,

confide si placet, & vtrique nostrûm in re honestissima morem gere. PET. Mihi quidem nihil gratius aut optabilius posset accidere, quàm vt vestris commodis inseruirem, vobísque aliqua in re gratificarer, quibus dignitatē meam omnem salutémque debeo, neq; vobis dare quicquam, sed referre, immò à vobis accipere ipse ingens beneficium viderer, cùm vobis aliquid quod acceptum esset præstitissem. Præsertim quū & vos hoc magnoperè desiderare intelligā, & ego sim otiosus, atque ad vos, ob hanc ipsam regiæ valetudinis causam, salutandos venerim. Sed & res ipsa per se difficillima est, quippe quæ aduersari sensibus, & naturę quodammodo repugnare videatur, & ego ad eam rē imparatus accessi. Neque vos mea confirmatione indigetis, qui vestra sapientia nō modò vestro dolori resistere, sed alios quoque confirmare possitis: tamen ne videar aut vestris precibus obsequi, aut vestro imperio obtēperare noluisse, vobis inuitantibus assidebo libens, quando id & ætas & corpulentia mea postulat, & dicam ea de re vt potero, vestra magis autoritate, quàm

doctrina mea fretus. Nam quod mihi tantùm tribuitis, quantùm ego vix vnquam optare, sperare certè nũquam sum ausus, facitis id quidem vos ex abundãtia quadam humanitatis vestræ, summæque erga me beneuolentiæ, cui quidem non aliquo saltem, vel tenui officio respondere, turpe admodum mihi atque indignũ putarem. Dabo igitur operam, vt me imperitiæ potius quàm ingratitudinis, accusare possitis, & quicquid hac de re in memoriam venerit, nescio quàm benè, certè breuiter, & vt potero dilucidè explicabo: vos modò animum parumper aduertite, & aures mihi nõ attentas modò, sed æquas quoque propitiásque præbete, vt siquid aut erratum à me, aut præteritum fuerit, vel emendare, vel in memoriam redigere non grauemini. Nam Grȩcorum olim propria fuit ista consuetudo, ex tempore de quauis proposita materia disserendi: quæ à Gorgia Leontino primùm inuenta, manauit per Græciam postea latius, nos eam minus frequentauimus. Placet autem mihi hoc maximè tempore, & in hac potissimum quȩstione morem illum seruare disputandi, quem

Gorgias.

Plato. Plato & vetus Academia à Socrate acceptum diu tenuit, intermissum verò aliquanto post Arcesilas reuocauit, vt ad vtramque partē disputemus, quo facilius percontando respondendóque ex ipsis vtrinque allatis rationibus veritas elucescat. Præsertim quū & ego mihi nihil arrogem, & vos sapientissimos esse sciam, neque igitur graue vobis erit, si quid interrogati fueritis respondere, neque si quid dubitabitis interrogare. Siquid autem ex iis quæ à me dicētur parum probabitis, liberè id constantérque refellendi potestas sit. Ego enim vt certum apud vos præsertim nihil asseram, sententiam tantùm meam exponam, & affirmandi arrogantiam vitabo, quæ à sapiente dissidet plurimum, vos non expectato fine orationis meæ, vt quicque maximè probabitis, ita primùm concedetis: quæ verò vobis minus probabilia videbūtur, è vestigio refelletis. MATH. Age sanè vt libet, nos tibi vt voles, obsequētes erimus, modò nos hac molestia liberes. BEAT. Immò verò hoc malo. Nam molestiæ leuiores sunt. PET. Quid tu hoc malum vocas Regina? BEAT. Quid ni vocem, cùm

Arcesilas. *Molestia.* *Malum.*

corpus pariter animũq́ue debilitet? PET. Quàm rectè id facias postea viderimus: interea Horatianum illud ambo memen tote, Durũ, sed leuius fit patientia, quidquid corrigere est nephas. MATH. Ego quidem Terentianum illud magis memini: Facilè omnes quum valemus, recta consilia ægrotis damus. Tu si hîc sis, aliter sentias. PET. Profectò neque ego si istic essem aliter sentirem, neque tu paulopòst aliter, vt spero, senties. Illud interim mihi responde quod initio dicebas: Vtrum existimes homini optimum esse, aut non nasci, aut quàm celerrimè extingui? MATH. Equidem si liberè loqui liceret, ita putarem. PET. Cur non liceat? MATH. Christiana me autoritas prohibet. PET. Vtrum tãdẽ Christianos Theologos censes aliqua ratione vt hoc dicerent esse adductos? an omninò nulla? MATH. Aliqua profectò, illis fortasse probabili, alij minus verisimili, mihi certè incognita. PET. Ne igitur de re incognita iudicium feras: poteris enim eam quum audieris, tu quoque fortasse non improbare. Sed de illorum ratione paulopòst disseremus. Fingamus interea nul

Horatius

Terẽtius. And. act. 2. scen. 1.

Nõ nasci, aut quàm celerrimè extingui, nõ vtile.

lam esse quæ id suadeat rationem,& libera cogitatione quò volum⁹ peruagemur. Quæro igitur abs te: Primùm si quid velis loqui non liceat,quis te id sentire prohibeat? quum tuam sententiam reprehendere,quia nõ proferas,nemo posit, quia Rex sis nemo audeat: deinde si boni viri esse non putas aliter sentire, aliter loqui, neque vis committere vt teipsum potius fallere videare: quæro an ita maximè sentias? MATH. Equidem quum innumerabiles hominum miserias mecum reputo, ita planè sentire compellor. PET. Quare obsecro ita sentis? nisi molestum est explica mihi. MATH. Quasi verò id explicare difficile sit: quia nascimur in plurimas,maximas, sempiternásque miserias. PET. Quas istas? MATH. Rogas? homo primùm è materia vilissima conceptus, antequam nascatur, decem mensium tenebris, vinclisque coërcitus, iam tum carcerem pati discit: effusus deinde non sine maximis matris doloribus,humíque abiectus,nudus atque inualidus,à lacrymis vitam auspicatur iterum: deinde in vincula coniectus, nõ fermè ante bimatum sui compos efficitur,& sibi quodam-

Homo quib⁹ miseriis obnoxius.

modo redditur, ac ne tunc quidem potẽs aut ſui ſatis compos, pueritiam totam inualidus atque iners, & linguæ pariter rationíſque expers, partim inter mulierum manus, partim inter pædagogorum iurgia & plagas agit. Inſpice deinde ſingulas ætates, ſingula vitę genera, quàm multa, bone Deus, ab omnibus partibus pericula, moleſtias, labores, miſeriáſque inuenies, quàm ſæpè viuentes morimur, morientes viuimus, quanta verò in noſtris corporibus imbecillitas? Cæteris animantibus Natura ſuum cuique naſcenti amictum dedit, paſtum & latibula ſine labore, ſine cura paſſim expoſuit: ſoli nos nudi, vt modò dicebam geniti, & frigoris caloríſque impatientes, alieno velamine operiamur, domos edificemus, victum è terra colendo ſerendóque eruamus neceſſe eſt. Quæ quidẽ omnia quantis laboribus, periculis, incommodíſque parentur, nemo eſt qui ignoret. Age verò quàm miſera illa ſunt, & quàm moleſta quorum cauſa tantoperè laboramus? bis in die cibum capere, indui, exui, cubare, ſurgere, lauari, radi, aluum exonerare, ſpuere, emungi, & cætera eius ge-

neris, quæ tam molesta quàm quotidiana sunt. Iam verò multa morborum millia quibus humana vita obnoxia est, & innumerabiles nobis ærumnas & miserias afferunt. Nónne cum ipsis penè hominibus morbi nascuntur? eósque per singulas ætates cateruatim prosequuntur. Quid senectus? in qua tanquam fructus laborum quies aliqua expectatur, quàm ægra? quàm imbecilla? quàm effœta? quã difficilis? quàm omnium incommodorum, omnium morborum miseriarúmq; plena? quàm omnibus malis circumfusa? Quis porrò dolor in morte? Quis horror Quis metus eius? quàm tristis eius cogitatio? quàm formidolosa, quàm molesta expectatio? quàm terribilis, quàm sæuus aduentus? Ita vt eam Aristoteles Philosophorum (vt vos existimatis) princeps, vltimum terribilium appellare non dubitet. Quàm multa verò eius genera? ita vt omnibus tibi locis temporibusque insperata atque improuisa accurrat. At est post mortem quies aliqua finisque miseriarum. Omitto quàm multi Philosophi animas cum corporibus interire, atque omnia morte deleri existimauerint. O-

Morbi.

Senectus.

Mors.

mitto quàm multi aut vagas incertásque ferri, aut in omnium passim animantium corpora, sine fine migrare affirmauerint. Quæ si vera essent, nostras maiorem in modum miserias augerent. Sed animas immortales esse, & ad infinitam illam æternámque beatitudinem, quam omnes optam⁹, aspirare, & credo & fateðr. Quota obsecro illarũ pars est, quæ illuc queat peruenire? Nónne etiã Saluator ille noster, & vnicus nostri nominis autor CHRISTVS, in Euangelio, multos quidem vocatos, paucos verò electos esse testatur? Quid cæteræ quàm innumerabiles sunt, nónne in æternas apud inferos pœnas relegantur? At facilè credo est illas declinare. Immò ita difficile, vt vix id quisquam assequi possit: tam multis enim vitiis, tam multis voluptatibus circumfusi, tam multis denique sensuum & cupidinum laqueis impliciti atque irretiti sumus, vt eos euadere aut nemo, aut quàm paucissimi queant. Quæ quum ita sint, cur hæc magnoperè sit optanda vita nõ video. Thraces quidem, & aliæ ex his quas vos Barbaras appellatis, nationes permultæ, nascentes luctu & lacrymis, *Thraces.*

morientes contrà riſu & cantibus proſequebãtur: rati alteros in ſempiternas miſerias deuenire, alteros à miſeriis ſempiternis diſcedere. Qua quidem in re, videntur illi mihi & Græcis, & Romanis ſapientiores extitiſſe. Sed tu fortaſſe me, vtpote Barbarum, illorum mores probare exiſtimas. PET. Apageſis optime Rex quaſi verò natio, non mores Barbarum faciant, aut (ſi gentis nomen deſideratur) tu non multò plus Romanæ illius nobilitatis habeas, qui Coruina vetuſtiſſima nobiliſſimáq; familia ſis oriundus, quàm illi qui Romæ hodie nobiliſſimi appellantur, qui à Gothorum, aut Longobardorum, aut Germanorum reliquiis, originem ducunt. Sed miſſa hæc obſecro faciamus, tu verò perge ſi placet, tuã iſtam ſententiam (ſiquid adhucupereſt) explicare. MATH. Hæc igitur atque aliæ innumerabiles cauſæ, (nam omnes quidem perſequi infinitum eſſet) me in hanc potiſſimum ſententiam adduxerunt. Nam ſi neque naſcentes, neque dum viuimus, neq; poſtquàm exceſsimus è vita, vacare perpetuis malis ac miſeriis poſſumus, quid tandem eſt, cur vel in eam venire,

Barbarus quis.

vel in ea diutius esse velle magnoperè debeamus? Nónne eorum longè melior est conditio, qui hæc mala vel nunquam senserunt, vel quàm ocyssimè finire potuerũt? Esset igitur homini, mea quidem sententia, optimum non nasci, aut (si id fieri non potest) in hac vita quàm breuissimè commorari. Hæc, tua interrogatione incitatus dixi breuiter, magis ut audirem contrà grauiter copiosèque disputantem, quàm quòd ego ita sentiendum esse crederem. Nam non solũ quia Christianus sum cupio in tuam sententiã traduci, sed etiam quia homo sum, qua conditione nullam esse meliorem, mihi abs te persuaderi gratissimum est: credo itẽ, vxori, quæ præter cæteras mulieres pietati ac religioni studet, non iniucundum fore. BEAT. Mihi verò Rex, quanquam verisimillima visa est oratio tua, gratissimum tamen erit, Petrum contrà differentem audire, vt collatis vtriusque vestrûm rationibus, quid sentiendum sit, facilius & clarius elucescat. Proinde nos, Petre, si potes, è tãtis miseriis, tua sapiẽtia atq; eloquẽtia libera. PETR. Dici nõ potest, Rex, quàm sim tua oratione delectatus, non

modò quia sunt abs te permulta de nostræ naturæ fragilitate, grauiter copioséque tractata, sed quia sunt etiam latinè elegantérque dicta: reuocasti autem me maiorem in modum, ad nostræ mortalitatis contemplationem. Quam quidem si nobis ante oculos sæpenumerò proponeremus, profectò non in tantam vesaniam atque insolentiam raperemur, non in tam multos ac tam manifestos errores & vitia quotidie dilaberemur, non tantum auaritiæ, ambitioni, libidini, cæterisque perniciosissimis cupiditatibus incũberemus. Neque verò facile est ita verisimiles, & ita naturæ consentaneas rationes, confutare, præsertim quum tam aptè dispositæ abs te, & collocatæ fuerint, vt loco dimoueri uix queant. Est enim mihi omnis ferè oratio contra sensus suscipienda, quibus quidem contraria eorum quæ ipsi iudicant persuadere, eósque de opinione depellere, & de suo quasi gradu deturbare difficile admodum, & laboriosum est. Tamen ut tuæ morem geram voluntati, qui me in hoc certamen compulisti, neque uidear primo impetu cedere simul, ut mœrentem animum tuum a-

Mortalitatis nostræ contẽplationem plurimũ ad bene viuendum conferre.

Sensus de suo gradu deturbare difficile.

liqua cõſolatione permulceam, experiar quid contra tuam iſtam rationem dici poſsit. Neque(ut uel Stoici ueteres faciebant, uel penè omnes noſtri tẽporis Philoſophi ac Theologi faciunt) te arctiſsimis illis Dialecticorum laqueis, anguſtiiſque concludam. Circularium enim (ut ita dicam) eſt iſta ratio Philoſophorum, & de dignitate non de ueritate certantium: ſed uetere illo atque oratorio more ſi placet tecum agam: ſinámque ut latius quocumque uidebitur, pro ſua con ſuetudine euagetur oratio, neque uerò omnia quæ dici ſolent à noſtris, tanquam ſcholam aliquam recitaturus, conſectabor: non enim ut Philoſophus aut Theologus huc acceſsi, ſed ea potiſsimùm tibi in memoriam redigam, quæ ad te conſolandum maximè accommodata eſſe exiſtimabo. Quam quidem ad rem illud me magnoperè adiuuabit, quod tu poſtremo loco dixiſti, te non inuitum in noſtram ſententiam eſſe uenturum. Nam & ego aduerſus obſtinatos animos, proficere mea oratione nihil poſſem, & tu quum Chriſtianæ ueritatis inuictus propugnator ſemper fueris, tibi ipſi repugnare, &

contrarius esse uidereris. MATH. Non erimus in nostra sententia pertinaces, sed tibi & libenter & facilè assentiemur, tu modò & ea dicas quæ leuare aliqua saltem ex parte dolorem nostrum queant, & isto potissimum quo pollicitus es modo dicas. PET. Ita faciam. Primùm igitur hoc mihi responde, putásne omnibus qui unquam uixerunt hominibus, æquè utile futurum fuisse, non nasci? MATH. Ego quidem sic puto. PET. Quid? illos quos nos diuinis honoribus consecratos, æternam beatitudinē adeptos esse credimus, & usitato uocabulo Sanctos appellamus, censen' tu beatos esse? MATH. Quid ni censeam. PET. Eós ne igitur tu, sui ortus aut uitæ putas pœnitere? MATH. Minimé uerò. PET. Vtrum tandem illis utilius putas futurum fuisse, in has quas tu miserias appellas non uenisse, an ita uenisse, atque ita uixisse, ut summam sint beatitudinem consecuti? MATH. Ne me adeò stultum aut imperitum putes, quā uis sim apud Istrum, non apud Tybrim educatus, ut de isto audeam dubitare. PET. Vides igitur, non omnibus æquè conducere, in hanc lucem non uenire.

Nō nasci, num omnibus æquè vtile

Sancti.

MATH. Iſtos uerò, ego quidem ſemper exiſtimaui fœliciſsimos, & extra humanarum miſeriarum omnium ſortem poſitos. Sed omittamus illos, quos non immeritò & deos & ſanctos appellamus, de hominibus ac noſtri ſimilibus diſputemus. PETR. Quaſi uerò illi, homines & noſtri ſimiles non fuerint. MATH. Fuerunt quidem, ſed à Deo multò antè in hanc fortunam delecti, & (ut uos loqui ſoletis) prædeſtinati. PET. An illos ſolos delectos, cæteros, qui tot iam ſæculis nati atque in poſterum naſcituri ſunt, contemptos à Deo, & abiectos eſſe cenſes? Quis hoc obſecro Rex aut etiam Tyrannus, inter homines faceret, ut paucos admodũ ſibi ſubditos tueretur ac regeret, cæteros omnino deſpiceret ac pro nihilo putaret? Quis obſecro paterfamilias liberorum alios hæredes inſtitueret, alios ſine cauſa domo eiiceret, atque abdicaret? Nullus eſt adeò negligens aut malignus paſtor, qui ouium alias paſtum ducat, alias domi atque in ouili ieiunas remanere patiatur. Iam uerò quæ tam ſæua, tam immanis fera eſt, quæ non omnes catulos eodem modo foueat, amet, ac nutriat?

Rex, ſiue tyrannus

Paterfa.

Paſtor.

Fera.

Deus. Deúmne, obſecro, aut peſsimo tyranno, aut iniquiſsimo patre, aut paſtore inertiſſimo, aut ſæuiſsima fera iniuſtiorem, aut ſæuiorem poſſumus exiſtimare? qui homines, qui ei multo magis quàm parentibus liberi, aut quàm ipſi ſibi chari ſunt, deſertos ab ſe, poſtquam creati ſunt, & quaſi perditos eſſe patiatur. Fieri mihi credite nullo pacto poteſt, nulla hoc ratio perſuadet, nulla pietas, nulla humanitas patitur. Quòd ſi hoc minimè conſentaneum eſt, immò ita à diuina natura alienum, ut incredibile prorſus, & impoſſibile ſit, ab Deo alios diligi ac foueri, alios contemni ac deſeri: nónne tu quoque potes, ad eandem quam illi ſunt conſecuti beatitudinem peruenire, eodémque modo immortalis, immò etiã Deus effici? Quid obſecro tribuit illis Deus, quod idem tu quoque aſſequi non poſſis? Nónne illi mortali ſemine concepti, eodé quo tu modo nati, & educati ſunt? Nónne eundem quem tu & cæteri homines uitæ curſum tenuerunt? Nónne eaſdem quas tu ſummas miſerias vocas, immò etiam (ſi uerum fateri uolumus) multò maiores grauioréſque pertule-

runt? Plerique enim illorum, aut in altissimas se solitudines ultro abdentes, asperrimo quodam, atque incredibili uitæ genere, se ipsos diutissimè excruciauere, aut hostibus Christiani nominis, se excruciandos, uariis atque exquisitis tormentis obiecere. MATH. At illis inuictã quandam patientiam & constantiam Deus ipse suppeditauit. PET. Tibi uerò cur non eandem, aut etiam maiorem, possit idem Deus suppeditare? Nonne idem qui semper fuit est Deus? Nónne tanti te quanti illos facit, aut etiam pluris? Facit te certè, quum Rex sis, & cæteris hominibus præsis, multo pluris. Cor enim Regis in manu Dei esse dicitur, & ipse Reges haud dubiè Christos suos appellat. Saulem certè & Dauid primos Hebræorum Reges, ipse à pastoritia ad regnum transtulit. Quòd si hoc illis priuatis atque obscuris hominibus contulit ut regnarent, tu te Regem & multos iam annos iustissimè regnantem, ab eo seruatum atque adiutum iri non putas? Num igitur illos censes qui è pastoribus Reges effecti sunt, & res domi forisque clarissimas gesserunt, sui unquam ortus aut Rex.

uitæ pœnituisse? Sed Hebræi tibi quasi à Deo delecti nō placēt, illos tibi puto cō-memorari magis cupis, qui à Deo delecti fuisse non uidentur, quos vulgus Gentiles Paganósque appellat. Quem eorum censes, qui clari aliqua de causa extiterunt, se non natum esse maluisse, immò quem non putas, uitam sibi, si potuisset, in immensum prorogare spatium uoluisse? Vis incipiam à Tanao antiquissimo Scytharum rege? à quibus hæc tua Hunnorum natio ducit originem: nónne is quum Asiam omnem armis ad Aegyptū usque subegisset (quod nemini ante illū contigerat) uitam, quam breuissimam esse cognouerat, rebus egregiè gestis extē-dere, & gloria sui nominis quam longissimam efficere cogitabat? An is tibi uidetur, etiam si potuisset, maluisse esse non natus, quàm per illas quas tu paulò antè memorabas miserias, eam quam est adeptus gloriam sibi comparasse? Quid Ninus Assyriorum rex? qui magnam Asiæ partem in ditionē redegit. Atque ut barbaros omittamus quid Philippus, quid Alexander Macedonum Reges? quorum alter Græciam, alter Asiam usque ad In-

Tanaus.

Ninus.

Philipp⁹.

Alexander.

dicum Oceanum ſuo ſubiecit imperio. Quid Themiſtocles, Quid Leonidas, quid Epaminundas, Quid cæteri Athenienſiũ, Lacedęmoniorum, Thebanorum, & totius Græciæ Principes, qui maximam ſibi bello & armis gloriam comparauere? Ortúmne aut uitam ſibi inutilem, aut iniucundam exiſtimaſſe credendi ſunt? Nónne omnes ita uixerunt, ut non modò ſe uiuere lætarentur, uerumetiam ut quàm diutiſsimè etiam poſt mortem eorum nomen, & gloria uiueret, ſummos labores & pericula pertulerunt? Alexander quidem qui propter res geſtas Magnus eſt appellatus, ſe non ſolùm natum eſſe gloriatus eſt, ſed Ioue quoque natũ eſſe uoluit exiſtimarì. Quid dicam de noſtris? Quorum egregiis rebus geſtis, & Græcorum & noſtrorum hiſtoriæ, pleniſſimæ ſunt. Quæ uis Romulum ad condendam urbem, & finitimos armis debellandos compulit? nónne ingens quædam atque inſatiabilis gloriæ uitæque cupiditas? Nónne ſe & Marte genitum, & ad Deos tranſlatum, ab omnibus credi uoluit? Quòd ſi ſui eum natalis pœnituiſſet, deum ſuæ originis autorem non ſe-

Themiſtocles.

Romulus

C. Cæsar. cisset. C. quidem Cæsar quum Iuliam amitam defunctam pro Rostris laudaret: Amitæ meæ Iuliæ, inquit, maternum genus à Regibus ortum, paternum cũ Diis immortalibus coniunctum est. Ab Anco enim Martio Martij sunt Reges, quo nomine fuit mater: à Venere Iulij, cuius familia est nostra. Videte quàm longè Cæsar sui generis initia repetat. Quòd nisi se & ortũ esse, & ab illis potissimum ortum esse iuuaret, suæ nobilitatis principia, tam studiosè non consectaretur. Atque hic quidem quantas res domi, militiæque gesserit non dico (nulla est enim orbis pars quam non illius fama compleuerit) illud dico, eum nisi gloriam atque immortalitatem sibi propositam habuisset, nunquam tam diuersas prouincias peragraturum, tot labores, tot pericula, terra marique subiturum, tot sui nominis egregia monumẽta posteris relicturum fuisse. Quid eius successor Augustus? Cur illum & vt parentem coluit, & diuinis honorib' cõsecrauit, nisi se quoque ab eo natũ esse lætaretur? Quid porrò aliud eius res gestæ, eius uita uniuersa (quę ut inter homines longissima fuit) quàm

Augustus

quàm gloriam immortalitatémque quę-
siuit? Quòd si eum tam diuturnæ vitæ
pertæsum esset, non tam multis rebus ge-
stis, tam multis támque egregiis omnis
generis monumentis, eam sibi proroga-
re atque extendere studuisset. Atque hi
quidem cùm imperio potirentur, bello
& armis se claros immortalésque reddi-
dere. Quid priuati homines, qui uel litte-
ris, uel pictura, uel sculptura, uel ędificiis
uel aliis denique omnis generis monu-
mentis, sempiternam sunt laudem & glo
riam consecuti, qui quidem innumera-
biles extitere, quam obsecro mentem a-
liam habuere? qua de causa tãtoperè la-
borauere? nisi vt quando uita hæc qua
fruimur breuissima est, eam memoria
sui quàm maximè longam efficerent. Pu
tatísne igitur eos, si se natos esse nollent,
tam multis magnísque laboribus ac ui-
giliis, obnoxios esse uoluisse? Nõ est pro-
fectò credibile, prudentissimos homines,
& longè futura prospicientes, commisis-
se, ut incassum tot labores incommodá-
que susciperẽt, tam magnam operam at-
que industriam perderent. Neque uerò
mulieres in hac re uiris vsquàm cessere.

(ne ſui me ſexus Regina oblitum putet.)
Sara, Rebecca &c. Nam(vt Saram, Rebeccã, Annam, Iudi-
tham, & cæteras Hebræas mulieres omit
tamus, quas quidem nunc quoque beatiſ
ſimas eſſe nemo dubitat) quid fortiſsima
Tomyris. illa Tomyris Scytharum Regina, quæ ui
ctorem Aſię Cyrum cum ingenti exerci-
Semiramis. tu cæcidit? Quid Semiramis Aſſyriorum
item Regina, quæ Babylonem condidit,
Aſiæ uictrix, in Indiam uſque proceſſit?
Quid Hippolyte, quid Penteſilea Ama-
zonum Reginæ? Quid Amazones ipſæ
uniuerſæ? quæ magnam olim Aſiæ par-
tem imperio tenuerunt, quo animo, qua
ſpe, res tantas geſſere? niſi ut cùm ex hac
breuiſſima uita deceſſiſſent, etiam apud
poſteros diutiſsimè uiuerẽt. Quòd ſi in-
utilem aut moleſtam, hanc naſcendi ui-
uendique conditionem exiſtimaſſent,
nũquam profectò, ut tam diu etiam poſt
mortem uiuerent, tantoperè laboraſſent.
Camilla. Quid apud nos Camilla, quæ Amazonũ
gloriã bellicis ſtudiis æmulata eſt? Quid
Clœlia. Clœlia, quæ cum uiris animi magnitu-
dine & uirtute certauit? Quid illæ quæ o-
ptimarum artium, liberaliúmque diſci-
plinarum ſtudiis, ſuum ad poſteros no-

men propagauerũt? ut apud Græcos Sappho, apud Romanos Cornelia, Hortensia, aliæque permultæ, quas tu non æmulari modò, Regina, sed superare etiã uoluisti. Nónne omnes & natalem, & uitam uniuersam quibus potuerunt modis illustrare, & prorogare conatæ sunt? Quòd si aut nasci aut uiuere miserum inutiléque putassent, eam, quam acceperant, uitam, non tantis uirtutibus, tãtis laboribus, diuturnam atque immortalem reddere studuissent. Sed nescio quo pacto uetustiora hæc, & ab ætatis nostræ memoria remota, minus mouent: uidentur enim partim falsa, partim incredibilia. Quid igitur in illis diutius immoramur? quum habeamus ante oculos quamplurima non solùm uera, uerumetiam domestica exempla. Quæ cùm quia clarissima sunt, tum uerò quia uestra, nulla ex parte refellere aut improbare possitis. Atque ut superiores illos Carolũ cognomine Magnum, Federicum Barbarussam, Robertum Campaniæ Regem, aliósq; permultos, non longè ab ætate nostra remotos, prætereamus, qui maximis rebus gestis, eam famam assecuti sunt, ut nũquam ex

Domestica exẽpla

hominum memoria posſint aboleri, cui obſecro ueterum Imperatorũ cedit Sfortia ille Franciſcus? qui maioribus non ſanè clariſsimis ortus, acceptam à patre nobilitatem bellicis artibus ita auxit, ita illuſtrauit, ut poſteris ſuis non modò ſummæ nobilitatis principium, ſed magnum quoque imperium ab ſe partum reliquerit. Cui Vrbinas ille Federicus cedit? uir & ipſe haud ſanè illuſtri loco natus, qui quidem bellicas artes imperatoriáſque uirtutes, ita unus omnes cumulatè complexus eſſe, ita exactè abſolutéque tenuiſſe mihi uidetur, ut nihil in eo quod ad ſummum Ducem pertineret deſiderari poſſet. Iam uerò Alphonſus, auus tuus Regina, quem non ueterum Regum atque Imperatorum omnium, ſuis maximis rebus geſtis ac uirtutibus prouocauit? qui quum magnã Hiſpaniæ partem, Baleares præterea inſulas, itẽ Sardiniam & Siciliam obtineret, in Italiam claſſe aduectus, non modò Neapolitanum regnum, quod maximum atque opulentiſſimum eſt, ſed magnam quoque Italiæ partem ſuo adiecit imperio, rebúſque cõpoſitis uſque ad extremam ſenectutem,

Franciſc⁹ Sfortia. *Federicus Vrbinas.* *Alphõſus.*

summa cũ pace ac tranquillitate regnauit. Ferdinandus uerò pater tuus quem habet cui conferri iam posſit? qui Regnũ sibi à patre relictum, toties iam à Dacis, Turcis, & (quod peſsimum hoſtium genus eſt) à ſuis ſubditis atque optimatibus, per defectionem expetitum, incredibili ſapientia ac celeritate liberauit. Cui quidem fuit non tam cum hoſtibus bello & armis, quã cum ſuis perfidia & proditione dimicandum: ita tamen & externos & domeſticos hoſtes omnes cũ ſua, tum Alphonſi fratris tui uirtute ſuperauit, ut & gloriam ſibi immortalem comparauerit, & ſuis Regnum in perpetuum cõfirmauerit. Quid ille quem modò memoraui Alphõſus frater tuus? nónne eam ſuis rebus geſtis, militaríque diſciplina gloriam atque autoritatem eſt adeptus, ut in Italia hodie (quod omnium pace dictum uelim) maximus, uel unicus Imperator habeatur. Neque Federicus frater ab eo longè abeſt, ut facilè appareat eum à fratre, ut in natali, ita etiam in uirtutibus, locum proximum occupaſſe. Ioannes uerò & Franciſcus mihi magis lachrymis quàm uerbis proſequendi ſunt, *Ferdinandus.*

quos nescio tibí ne magis gratuler quòd habueris, an doleam quòd amiseris. Ipse certè quoties mihi eorum uenit in mentem, tanto dolore afficior, ut de iis neque loqui possim, neque uelim meminisse. Tanta enim erat in altero doctrina, grauitas, modestia, in altero animi magnitudo, rei militaris peritia, morum suauitas, ut uterque in suo ordine singularis ac princeps nõ in posterum fore, sed iam tunc esse uideretur. Quid, obsecro, uidentur uobis hi omnes dum uiuerent cogitasse, aut hodie quoque qui uiuunt cogitare? quò tota mente & cogitatione pertẽdere? quò suas omnes actiones tanquã ad signum aliquod metámque dirigere? nónne ad uitam uirtutibus, & rectè factis quàm maximè propagãdam, & eam, quam omnes optare atque appetere debent, immortalitatem quoquomodo consequendam? Sed ut tuos quoque Rex in hac sententia uideas planè fuisse, quæ uis obsecro Michaëlem auunculum tuum, singulari fide, & pietate uirum, compulit, ut post Ladislai Regis mortem, ingenti exercitu matris tuæ consilio atque opera comparato, Pestum ad rerum statum

Pestum.

ut aiebat componendum, re autem uera ad te ex hoſtium manibus liberandum ueniret, omneſque ut te Regem crearent, pro concione hortaretur? Nonne incredibilis in te charitas, & pietas penè diuina, cuius quidẽ niſi maximum poſt mortem ab Deo præmium, hoc eſt immortalitatem, & beatitudinem expectaſſet, non erat cur uellet, aut te cum ſuo tanto periculo liberare, aut tibi potius quàm ſibi regnum aſſerere, præſertim quũ id haud magno negotio, tum propter eum quem habebat exercitum, tũ propter ſummam erga ſe optimatum beneuolentiam obtinere poſſe uideretur. Quæ uis compulit Ioannem patrem tuum, ducem omnium ſæculorum omniſque memoriæ peritiſſimum, ut tantum Regnum cùm unus ipſe adminiſtraret, unus obtineret, & Ladiſlao admodum puero, tot annis ſumma cum fide atque integritate ſeruaret, & ei ſuo tempore, Federico etiam Imperatore, apud quem adoleſcens tunc aſſeruabatur, repugnante, eadem fide & pietate reſtitueret, præſertim quum poſſet ipſe id facillimè retinere? Quæ uis eum cùm ſæpè aliàs in Turcas bellicoſiſsimam gẽ-

tem, Christianóque nomini inimicissimam, cum summo capitis discrimine exercitum ducere, & cum illis acie dimicare coëgit, tum uerò cùm, capto ab illis magna iam ex parte Taurino, siue Belgrado, munitissimo & celeberrimo Mœsiæ oppido, ipse Sauo amne traiecto, & oppidum mira celeritate recuperauit, & hostes omnibus impedimẽtis castrísque exutos, tanta clade affecit, tanto terrore consternauit, ut si sequutus uictoriam esset, breui delere vniuersam Turcarum gentem potuisset. Nónne inaudita quædam uirtus, & diuina erga Christianum nomen pietas, cum toties in eius nominis hostes armauit? quòd nisi hanc esse ad beatitudinem & optimam & certissimam uiam credidisset, nisi hãc mortalium conditionem, quam tu tàm miseram uocas, magnoperè probasset, profectò se tot laborib⁹, tot periculis pro Christiani nominis incolumitate, nunquam exposuisset. Age uerò quid mulieres nostræ senserint uideamus. Propone tibi Rex, obsecro, ante oculos Elisabeth matris tuæ prudẽtiam, seueritatem, constantiam, animi magnitudinem. Propone ti-

Belgradũ

Elisabeth

bi ingenium, consilium, iudicium, actiones omnes, quid in ea non reperies omni non modò laude, uerumetiam admiratione & ueneratione dignissimum? Qua prouidentia non modò domum, sed magna ex parte etiam Regnum, uiro absente, & externis bellis implicito, administrauit? Qua patientia Ladislai, alterius filij fratris tui necem tolerauit? qua denique sapientia te è vinculis ad Regnum traduxit? Cēsen tu illam, quum hæc ageret, aut suæ aut tuæ uitæ pœnituisse, ac nō te Rege se quoque beatissimam iudicasse? Quid Isabella mater tua (ut ad te redeam Regina) quid Hippolyta fratris tui vxor? cùm ambæ se nobilissima stirpe genitas cernerent, ambæ Regibus, altera præsenti, altera successuro esset in matrimonium collocatæ, ambæ florentissimū Regnum, sobolem pulcherrimam essent sortitæ, genitásne se in vllas miserias, an in perpetuam fœlicitatem existimare potuerunt? Sed omittamus cæteras omnes, ad vos ipsos tādem veniamus: quis enim uobis ipsis in vestra causa testis aut locupletior, aut probatior inueniri queat? Tu enim, Regina (vt de te prius dicam) *Isabella.*

Beatricis Reginæ laus.

iis parentibus nata es,qui nobilitate,uirtutibus ,rebus geſtis ,omnes non Italiæ modò, ſed Hiſpaniæ quoque principes, longè antecellãt. In ea uerò regione nata es , quæ cœli clementia,vbertate ſoli, amœnitate locorum,ædificiorũ pulchritudine,abundantia rerum omnium,cęteras Italię,atque adeò totius terrarum orbis prouincias,non meo tantùm, ſed veterum quoque omnium teſtimonio atq; iudicio,ſemper ſuperauerit. Iis porrò fratribus adornata es , qui vel bellicis artibus,vel ſtudiis litterarum , vel dignitate, uel uirtutibus,facilè cæteris omnibus ſui ordinis præſtent. Ei uerò Regi collocata es(vereor ne ob eius præſentiam inconſideratius loqui uidear,ſed uerißimè dicam) qui omnes noſtri temporis Reges ac Principes,immò etiam magna ex parte ueteres , tum gloria rerum geſtarum, tum animi atque ingenij magnitudine, tum uirtutum optimarúmq; artium ſtudio & cognitione, longè antecedat . Tu uerò præſtanti animo , perſpicaci ingenio,facundia incredibili prædita,ita ſemper uixiſti,ut pudicitia,pietate,cõtinẽtia, modeſtia cæteras mulieres , liberalitatę

uerò, animi magnitudine, liberalium disciplinarum ſtudio, cæteros etiam uiros prouocaueris. Tu opes copiáſque omnes quæ non ad uſum modò, ſed ad ornamentum quoque humanæ uitæ excogitari poſſunt, ita affatim abundéque ſortita es, ut nulla uſquam Regina, uel plura, uel meliora omnis generis, precioſioráque ſit ornamenta conſecuta. Quid, obſecro, ãplius ab homine deſiderari, quid ad hanc fœlicitatem addi poteſt? Poteſt ne quiſquã ita conſtitutus, ſe ulla ex parte miſerum appellare? Tu uerò, Rex (ut ad te tãdem ueniamus) quid habes quod poſſis fortunam hoc nomine accuſare? Tu enim optimis, ac nobiliſſimis ortus parentibus, Regnum quod tui antea maiores non habuerant, tibi uirtute duce, comite fortuna comparaſti. Quale uerò Regnum? tenue, credo, aut exiguum? immò uerò ſi latitudinem quæras, ſpacioſiſsimum, utpote quod amplius octingentis quoquouerſus paſſuum millibus pateat. Si opes deſideres, auri, argẽti, æris, cæterorumq; metallorum feraciſsimum: ſi ſoli qualitatem inſpicias, ad omnia ferenda accommodatiſsimum: ſi aquarum

Mathia Regis laus.

copiam opportunitatémq; cõſideres, plurimis & maximis amnibus irriguum, utpote quod Iſtro fluminũ omnium maximo, Nilo tãtũ excepto, permeetur: ſi incolas expendas ab antiquiſsimis & bellicoſiſsimis nationibus habitatũ. Tu prætereà res eas aduerſus Turcas, Germanos Dacos, cæteróſque finitimos populos geſſiſti, quæ & maximam tibi apud omnes gentes autoritatem comparauerint, & uniuerſum terrarum orbem, tui nominis magnitudine gloriáq; compleuerint. Eo uerò animo præditus es, ut nulla te fortuna nimium uel ſecũda extulerit, uel aduerſa deiecerit, eo ingenij ac iudicij acumine, ut nihil omnino ſit quod tu uel nõ optimè intelligas, uel non perſpicaciſsimè ſubtiliſsiméq; diſcernas, ea memoriæ tenacitate, ut nihil quod tu ſemel audieris te unquã effugiat. Age uerò quæ tibi Mathematicarum diſciplinarum, quæ cæterarum optimarum artium ſcientia? ut ſi quis eam conſideret, te rebus gerendis operam dediſſe non credat: ſi quis contrà rerum abs te geſtarum magnitudinem reputet, ab illis te adduci ad hæc ſtudia potuiſſe non putet. Quantis uerò opibus

affluas, quibus ædificiis, qua gẽmarum, librorum, uestium, cæterarúmque præciosissimarum rerum supellectile ornatus sis, non attinet dicere: quàm uerò rebus his omnibus ad liberalitatem munificentiámque utâre, quàm benignè amicos cæterósque qui tibi aliquid mereri uidétur impartias, mirum omnino & incredibile dictu est. Quibus uerò amicis atque optimatibus, quanto uirorum splendore, quanta grauitate, quanta doctrina circumfusus es? Atque huius quidem fortunæ tuæ testes amplissimos habes omnium Regum gentiúmque Oratores, qui ad te quotidie salutandum undique uenerandúmque ueniunt. Huc accessit postremò concordia abs te cum Maximiliano Romanorum Rege & Federico eius patre Christianæ Reipublicæ Imperatore sapientissimè inita, qua tu & Regnum tuum præsidiis maximis ac firmissimis in perpetuum communisti, & te aduersus hostes omnes maximis uiribus, auxiliisque fidelissimis præparasti. Quid, obsecro, maius ab immortali Deo, quid melius aut sperari aut optari potest? Quæ fœlicitas est aut unquam

fuit cum iſta fœlicitate comparanda? Et potes in tanto dignitatis,fortunæ,rerúmque omnium culmine collocatus, te ad miſerias natum dicere?quis,obſecro,fœlix unquam aut fuit aut erit,ſi tu te miſerum audes appellare? Videtís ne ambo, etiam ſi cæteri homines miſeri ſunt,uos tamen eſſe fœliciſsimos? At nudi,inquis, flentéſque naſcimur, alieno velamine operimur, terram colimus, domos ædificamus,corpori inſeruimus,morbis,cupiditatibus,morti denique ipſi obnoxij ſumus, poſt mortem ad inferos in æterna ſupplicia rapimur. Videte,quæſo, ne iſta potius ſint in Deum iniuſta iurgia,quàm iuſtæ miſeriarum quærelæ:immò(ut maius aliquid & fortaſſe incredibilius dicam) uidete ne iſta potius fœlicitatis quàm miſeriarum,tum ſigna,tum inſtrumenta ſint.Nam ſi uel diuinæ in nos beneficentiæ munera, uel cauſas noſtri ortus,uel noſtræ naturæ qualitatem conſideremus, profectò non hanc naſcendi uiuendíque conditionem, hoc eſt ipſius Dei legem atque inſtitutum arguemus (nam quum hæc arguimus Deum ipſum qui hæc ita comparauit arguimus) ſed

Naſcendi uiuendíq; conditio.

noſtram tum ingratitudinem, tum ignorantiam, tum etiam nequitiam, atque incontinentiam accuſabimus. Nam ut veterum illa Philoſophorum deliramenta omittamus, quorum alij mundos innumerabiles, alij unum, atque æternum eſſe exiſtimabant. Item, ut uniuerſam illam Epicuri de natura Deorum ſententiam reiiciamus, quæ iam pridem à ueteribus Stoicis cõfutata eſt: nónne uos & Mundum, & Deum unum, quorum alter & factus quandoque ſit, & quandoque periturus, alter neque genitus unquam, neque unquã interiturus ſit, eſſe planè fatemini? MATH. Fatemur planè, neque enim nos ij ſumus, qui aut Democrito, aut Epicuro, aut diſsidentium inter ſe Philoſophorum turbæ aſſentiamur. Cùm & Plato, & eo longè antiquior Triſmegiſtus, & Deum unum, atque æternum eſſe: & ab eo factum mundum, atque hãc rerum naturam uniuerſam productam eſſe fateatur. PET. Satis habeo. Nam cùm Deum unum eſſe cõceditis, & æternum, & immenſum, & omnipotentem, & ſapientem, & iuſtum, & pium, immò omnis ſapientiæ, iuſtitiæ, pietatiſque pa-

Mundus.
Deus.
Plato.
Triſmegiſtus.
Deum vnum eſſe, quid.

Mundum à Deo factum esse hominis causa.

rentem atque autorem esse, concedatis necesse est. MATH. Ita est. PET. Item quum factum ab eo mundum fatemini, aliqua de causa factum esse fateamini opus est. MATH. neque istud negare aliquo modo possumus. PET. Cuius porrò nisi hominis causa factum esse potestis suspicari? nisi fortè Deum sibi domum per quam deambularet, & in qua oblectaretur, ædificasse vultis credere. MATH. Istud quidē delirare esset omnino. Nam neque contineri loco Deum, neque harum rerum aspectu aut fruitione delectari credimus. PET. Rectè sentitis. Quid uerò mundum? factúmne hominum gratia esse creditis? MATH. Credimus quidem, sed qua de causa Deus & hominem ipsum produxerit, & hanc tantam molem hominis gratia fabricatus sit, id abs te nobis uolumus, & quidem latius pro tua consuetudine & uberius explicari. Nam quum ita nos interrogationibus tuis concludis, trahis magis nos rationum uinculis in tuam sententiam, quàm ducis: & cogis potius nos id quod uis fateri, quàm persuades. Sed oratio perpetua nescio quo pacto nos magis mouet,

&

& paulatim nos quò vult quasi manu ducit. Hac igitur si placet vtere, & totam istam de mundi & hominis creatione ra tioné, nobis si placet, latius explica. Nos siquid dubitabimus, abs te quæremus. PET. Ita obsecro faciatis. Ego quoque uobis quantũ potero morem geram. Quanquam autem diuinæ mentis arcana indagare, & impossibile, & stultũ est, quousque tamen nos aut ratio, aut coniectura ducet, hoc est quousque nos Deus ipse permittet, progrediemur: cætera neque uos quærere debebitis, neque ego potero aperire. MATH. Minimè verò ea quærenda esse censebimus, sed ubi tu potissimum iusseris cõsistemus. PET. Deus igitur cùm esset summa bonitas, summa beatitudo, summa potentia, summa sapientia, summa charitas, & non posset nihil agere, suisque præclaris operibus ut optimus artifex delectaretur, socium sibi & participem horum bonorum, hominem, sui, quantum natura illa fieri poterat, similem creare instituit. Quippè qui neque illi tantam fœlicitatem inuideret, neque timeret, ne homines sibi quandoque bellum inferre, & (ut de Gi-

De Mundi & hominis creatione.

gantibus fingunt Poëtæ) cœlum expugnare conarentur. Itaque hoc quod ui-
Cœlum. detis cœlum, hac potiſſimùm qua cernitis orbiculata & circulari forma, quæ & pulcherrima & ampliſſima uiſa eſt, è nihilo, immò ipſo tantùm verbo, nutúque (vt nos exiſtimamus) creauit. Id porrò
Stellarũ multitudo. incredibili ſtellarum multitudine, & varietate diſtinctum, vt duobus firmamentis, quos Græci Polos, nos axes dicimus,
Poli. mira celeritate aſſiduè verteretur, effecit: ſeptem huic ingentes ſtellas, quos Græ-
Planetæ. ci Planetas vocant, diuerſis inter ſe ſpatiis, magnitudinibúſque diſtantes, qui contrà ſupremum illud cœlum continuo motu, & volubilitate ferrentur, incredibili pulchritudine & arte ſubiun-
Sol. xit Ita vt inter eos Sol & Luna tum ſplen
Luna. dore, tum magnitudine, cæteris præſtantes, ſuo curſu temporum vices varietatéſque conficerent. His uerò omnibus dedit alias atque alias in rerum natura poteſtates, vt ſingulis conuenire uiſum eſt, quas, cùm quia non ſunt huic noſtræ diſputationi neceſſariæ, tum quia tibi Rex notiſsimæ ſunt, in pręſentia prętereo. Hãc verò tantã molẽ, quatuor illis

quibus omnia cōſtant ſiue ſeminibus, ſiue elementis compleuit, ita vt in medio tanquam in umbilico terram collocaret, eam mari circundaret, utrique verò aerē primò, deinde ignem, ſua quemque terminatum regione circumduceret. Atque aerem quidem uolucribus, mare piſcibus, incredibili multitudine & varietate, repleuit. Terram verò hominibus potiſsimùm aſsignauit, eam tamen etiā multiplici ferarum ac pecudum genere, quibus homines tum alerentur, tum iuuarētur referſit. Atque huius quidem naturæ partum, uel magnitudinem, vel pulchritudinem, vel ornatum, vel ſitū, vel opes, vel fructus, oratione exprimere difficile eſt. Proponite vobis totam, quæſo, ante oculos, & eius faciem quaſi ex altiſsima ſpecula contemplamini: intuemini, quæſo, qua varietate, qua ſpecie conſurgant arboribus veſtiti montes, & ſubſidant conſitæ vitibus, & irrigatæ fontibus valles, vt campi vario tum herbarum, tum arborum, tum frugum genere diſtincti porrigantur. Iam uerò mare quod totam intrà extráque alluit, quantam non modò ſpeciem, verumetiam vtilitatē afferat

Terra.

Naturæ facies.

Flumina quoque quę à mari per eius viſcera venáſque ſubeuntia, diuerſis locis ſcaturiunt atque erumpunt, rurſúſque eã ſupernè permeantia, & quibuſdam quaſi vinculis mari annectentia, ſuæ ſe origini, hoc eſt, mari reddunt: quàm & ipſi terræ ad fructus ferendos, & animalibus ad potandum lauandúmque neceſſaria? Tot uerò fruges, tot poma, tot baccæ, tot flores, tot herbæ, quo ordine, qua arte, qua uarietate, qua pulchritudine, ab illo rerum omnium parente, & productæ, & collocatæ ſunt, ita, vt ſe quotannis ſuo ſemine inſtaurent, & non ſolùm nobis, ſed cæteris quoque animantibus abundè cibum præbeant? Quæ autem è terræ uiſceribus eruuntur aurum, argentum, æs, ferrum, plumbum, cæteráque metalla, item gemmæ, marmora & quæ ſunt eius generis, quàm multa, quàm vtilia, quàm pulchra, quàm precioſa ſunt? vt in illis quid potiſſimum laudes non facilè reperias. Iam verò animalium ſiue terreſtrium, ſiue aquatilium, ſiue aëreorum, quanta copia? quanta varietas? quantus vſus? vt ſine iis neque ueſci, neque operiri, neque terram colere, neque onera uehere, ne-

que etiam incedere lõgius poſſimus. Atque hanc tantam mundi molem, tantam rerum omniũ copiam, tam inſignem ornatum optimus ille & beneficentiſſimus parens Deus, noſtra tantùm cauſa procreauit, noſtra cauſa extruxit, noſtra in hunc diem cauſa ſeruauit, noſtra quotidie cauſa regit, & tanquam optimus humani generis uillicus adminiſtrat, & annuos nobis magno cũ fœnore fructus refert. Quod igitur, obſecro, poteſt huic beneficium cõparari? quæ ſatis digna huic merito gratia referri? An non hæc omnia ſunt vnius hominis gratia comparata? His credo fructibus, his animalibus, his elementis, Deus ut aleretur, ut iuuaretur, vt viueret indigebat. Nónne omnia & nobis conceſſa ſunt, & à nobis pro arbitrio gubernantur? atque vtinam pro illis inter nos non ſine fine digladiaremur, vtinam non illis in noſtram perniciem abuteremur. Sed miſſa hæc faciamus. Hominem verò ipſum, qua ratione idem opifex, qua ſpecie, qua arte formauit? quàm multa in eo, quàm mirabiliter cumulauit, quàm aptè diſpoſuit, quàm egregiè collocauit, & ita ut non dubitarent mul-

Homo paruus mundus,

ti hominem propter omnium in eo rerũ
cumulatam diſpoſitionem, microcoſmõ,
hoc eſt, paruum mundum, appellare. Cor
Corpus. pus enim eius mira quadam proportio-
ne, ſiue (vt Græcè ſignificãtius exprimã)
ſymmetria, omnibus ſibi mutuo reſpon-
dentibus membris compoſuit, ita ut ca-
put reliquo ſingillatim corpori, reliquũ
Caput. corpus capiti conueniret. Caput ipſum
in ſumma corporis parte, utpote quod v-
niuerſo præfuturum erat, tãquam in emi
nentiſsima ſede collocauit. Id ut in om-
nes flecti partes & facilè & celeriter poſ-
Collum. ſet, flexibili colli & uerſatili columnæ im
poſuit, in hoc tanquam in celſiſsima &
tutiſsima corporis arce, ſenſus omnes col
locauit: ita ut geminæ utrinque ad hau-
Aures. riendam vocem aures prominerent, toti-
Oculi. dẽ in fronte oculi quòd tenerrimi eſſent,
& precioſiſsimus per eos ſenſus permea-
ret, aliis atque aliis membranis tunicíſ-
que circundati, deſuper palpebris occu-
Naſus. lerentur. Inter eos naſus, totidem nari-
bus, tum ad olfaciendum, tum ad reſpi-
randum, tum ad humorem à capite diſtil
Os, labia, lantem emittendum diſcurreret. Infrà
malæ. cum os duobus labiis, totidem malis, du-

plicem dentium ordinem, item linguam palatúmque concluderet: quibus omnibus & cibus potúsq; immitteretur, & saporum uarietas iudicaretur, atque uox ipsa sermóque redderetur. Tum brachia collo atque humeris gemina, quæ in totidem manus desinerēt, utrinque suspendit, ea ut circumagi in omnes partes, & corpori ministrare facilius possent, iuncturis, digitis, articulísque distinxit, manibus porrò multiplicem ad omnia corporis ministeria & incredibilem usum dedit. Post collum à tergo renes, spina perpetua ad nates usque intersecti, à fronte pectus primo duabus mammis & costarum crate utrinque munitū, inde stomachus & uenter quendam quasi truncum efficiunt, inde in gemina crura, quæ in pedes desinunt, corpus diuiditur, his interiecta uirilia honestissimè occultantur, ita ut & ad excrementa emittenda, & ad sobolem propagandam, mira tum cō moditate, tum honestate, tum arte comparata sint. Quæ uerò intra corpus latēt, non minore, immò multò maiore artificio constituta & disposita sunt. Verùm id quò maius atque occultius est, eò mi-

Dētes, lingua, palatum.

Brachia.

Manus.

Renes.

Crura.

Pedes.

Quæ intra corpus latēt.

nus apparet, minúſque à nobis ipſis intelligitur. Quis enim queat dicere quo pacto, & memoria, & intellectus, & ſenſus in cerebro & capite cõtineantur? Quo pacto & calor, & ſanguis, & ſpiritus aut procreetur, aut ſeruetur, aut diffundatur: quo pacto cibus aut concoquatur, aut digeratur, aut nutriat? Quis uenarũ, arteriarum, neruorum, uiſcerum diſtinctiones, ordines, officia queat explicare? quę ne ij quidẽ qui ſæpenumero diſſecto particulatim humano corpore uiderunt, poſſunt dicere. Quę uerò in ſingulis mẽbris collocandis muniendisq; ratio? vt non ſolùm utilitati, uerumetiam ſpeciei

Caput. conſultum fuiſſe appareat. Caput enim, quod uniuerſo corpori imperaturum erat, in ſummo ut diximus collocatum, cũ potiſsimam animæ partem, hoc eſt intellectum, memoriam, ſenſúſque contineret, cerebro intrinſecus & humore repletum eſt: tenues deinde tunicæ duæ utrinque inductæ, tũ* ſiue (ut medici appellant) Cranium, quaſi teſta quædam durior eſſet commiſſa, & tanquam uas in

Cutis. quo cætera continerẽtur concluſa. Cutis inde durior, quæ omnia operiret com-

plecteretúrque adiecta, & ut speciem simul & præsidium contra uim frigoris & caloris haberet, capillis circunfusa est. Capiti vultus appositus, quo homo non modò audiret, uideret, gustaret, olfaceret, aleretur, uerumetiam iram, lætitiam, spem, metum, mentem, præterea consilium, cogitationes, & omnes animi, non solùm motus, uerumetiam cõceptus, tum ore, tum etiam sermone, indicaret atque exprimeret. Appositæ humeris vtrinque manus, quibus quæ uellet contingeret, apprehenderet, admoueret, repelleret. Pectus capiti collóque successit, quo & animus consilia curasq; reponere, & demittere alimenta, & spiritum reddere atque accipere corpus posset. Mulieribus etiam prominentiores ad nutriendos infantes mammæ appositæ. Leua huius pars cordi idonea sedes est uisa, quo & calor & sanguis vndique conuenire, vnde etiam in omnes partes trãsmitti facilius & trãsfundi posset: hæc sanguinis & caloris, hæc mentis atque animi, hęc denique uitæ sedes est constituta. Haud multò inferius stomachus est collocatus, quo & aduenienes supernè cibus potusq́ue reci-

Vultus. *Pectus.* *Cor.* *Stomachus.*

peretur,& ui insiti eo loco caloris conco
Hepar. queretur. Ad dextram inde hepar,ubi alia rursus concoctio & digestio fit. Ad leuam inde cor,pulmo anhelitus sedes, & lien ad recipiendum ex sanguine humorem qui atra bilis dicitur,cõparatus. Medium non harum modò partium,sed to-
Intestina. tius quoque corporis intestina ac aluus obtinent,quibus & quæ ab stomacho superneq́; ueniunt, suis quæque locis recipiantur, & quò ratio ipsa & necessitas postulat, per suas quæq; partes emittantur.
Vmbilic⁹. Ideóq; umbilicũ ibi,utpote totius corporis medium, ipsius naturæ parens collo-
Virilia. cauit: huic subdita uirilia ad propagandam sobolem,ut diximus,comparata, & ne aspectũ offenderent cruribus interie-
Nates. cta:nates posterius haud inutiliter prominéti carnositate appositæ, quippè quibus & necessarius sordium exitus utrinque uallaretur, & sedẽdi præstaretur officium. His & lumbis,crura utrinque an-
Crura. nexa sunt,ea porrò genibus, suris,tibiisque ad pedes usque distincta, quasi geminæ columnæ uniuersum corporis pondus sustinẽt,uehúntq;: & vt erigi facilius & subsidere corpus possit, iuncturis in

medio, hoc est genibus cõmissa sunt. Pedes verò, vt & ferre, & sustinere toti' corporis molẽ possint in planã atque æqualem formã desinunt, proptereáq; eam, vt existimo, plantam appellauimus. Totum autẽ corpus vt & facilius sentiat, & ad ea quæ obiturũ est munera vegetius atque habilius sit (vt paulò pòst dicemus) non velleribus, aut pilis, aut setis, aut squãmis aut plumis, aut alio velaminis genere, sed tenui & molli pellicula obductum est, ita vt qui mollissimã & tenerrimam sortiti sint, ij omniũ philosophorũ iudicio, ingeniosissimi existimentur. Atq; vt homo suæ originis parentísq; meminerit, vt cœlum semper suspiciat, vnũ animantiũ omniũ, corpore erecto vultúq; in cœlũ verso, stantẽ Deus idẽ cõstituit. Quod quidẽ elegãtissimè his versibus Naso expressit,

Pedes.

Pellicula.

Hominẽ quare cõstituerit Deus corpore erecto vultúque in cœlũ verso.

Pronáque cùm spectẽt animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælúmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Huic igitur corpori idem naturæ opifex ac parens Deus, nunquam à nobis satis laudatus, animã ab se tũc potissimũ creatã, immisit atq; infudit, eamq; ita mẽbris

Animà.

omnibus connexuit, ita coniunxit, ut diuelli sine hominis morte non posset: ita verò totam per vniuersum corpus diffudit, ut singulæ eius partes totam continerent, & (quod dictu mirum atque incredibile videtur) nusquam tota abesset, & tamen vna corpus vniuersum compleret.

Animæ sedes. Eius præcipuam quasi sedem alij cor, vnde uigor ille animi proficisci videtur: alij caput, vbi & sensus & intellectus &

Materia. memoria residet, esse putauere. Materiam eius nos quidem neque dicere neque indagare possumus, quemadmodum etiam qua materia uel cœlum, uel sidera, vel elementa, vel cætera omnia cõstituta sint, nullo pacto possumus affirmare. Nam quam Græci hylen, nos materiam primã dicimus, eam si subtilius consideremus, & rem ad ultimum redigamus, neq; per se quicquam esse, neque etiam si sit, causam & quasi subiectum rerum omnium esse posse, sine dubio reperiemus. Neque enim summus ille opifex qui supra omnem materiam, immò qui omnis materiæ autor esset, & omnia è nihilo constitueret, ulla ad res creandas materia indigebat. Is igitur quum & cœlum & cæte-

ra omnia ex nihilo produxiſſet,ſuámque unicuique rei pro eius natura materiã tribuiſſet,animę quoque ab ſe tum primum è nihilo productæ nobiliſsimam,puriſsimam, & pro reliqua hominis compoſitione atq; imagine præſtantiſsimam, ſibíque ſimillimã,ſed quam ſolus ipſe noſſet,materiam attribuit.Quã quidẽ deprehendere quum veteres Philoſophi non poſſent,in uarios errores inciderũt,ita ut alij ſanguinẽ,alij aërem, nonnulli ignem materiam eſſe dicerẽt. Ariſtoxenus quidem muſicus idémque philoſophus, mira illa corporis cõpoſitione deceptus,harmoniam quandam è mẽbrorum tanquã è fidium concordia exiſtentem,animam eſſe dixit. Ariſtoteles rem altius repetẽs Entelechian nouo nomine appellauit:eã noſtri Philoſophi actum primum,Cicero,quaſi quandam continuatam,& perennem motionem uocat. Nos multò ſapientius,multóque uerius,uel nullam eſſe materiam animæ,vel vni qui fecit Deo notã eſſe dicimus. Eius porrò uires & quaſi poteſtates,& multæ,& admirabiles ſunt, ita vt eius præſtantem diuinámque naturam nobis facilè apertéque oſtendant.

Animæ vires.

Quanta enim eſt, bone Deus, & quàm admirabilis uis illa intelligendi vni homini diuinitus conceſſa, qua & ſeipſum & quæ extra ſe poſita ſunt omnia cõtemplatur? quãta eius celeritas, vt vnico temporis momento uniuerſum terrarum orbem, longè latéq; peruagetur? quãta amplitudo atq; capacitas, vt vniuerſam hãc quantacumq; eſt, cœli mundíq; molem, & quæcunq; in ea corporea atque incorporea continentur, intra ſe omnia comprehendat, & quaſi complectatur? ſubtilitas verò tãta, vt humana omnia perueſtiget ac penetret, & ad cœleſtium diuinarúmq; rerum naturas, vni Deo cognitas, illo acumine & contemplatione conſcendat: tanta denique diuinæ naturæ ſimilitudo atque imago, vt immortalitatis ac beatitudinis capax & particeps efficiatur. Hoc illud eſt quod nos intellectũ atque ingeniũ appellamus. Quod quidem ad omnia nõ modò intelligenda, verum etiam agenda, eſt accõmodatũ atque ingenitũ, vnde ipſum ingenij nomen etiã arbitror eſſe deductum. Huic ſubiecta & quaſi ſubſeruiens memoria eſt, omnium rerum ampliſsimus fideliſsimúſq; theſau-

Intellect⁹ *Ingeniũ.* *Memoria.*

rus. Hæc quidem incredibile est qua vi, qua facilitate, qua tenacitate, & audita visaque percipiat, & percepta conseruet, & seruata quum opus est efferat atque ex promat. Hæc eadem quum aliqua euanuisse & penè deleta esse videntur, incredibile est quo pacto reminiscatur & quasi illustret, nõ aliter quàm siquis veterem & penè aboletam scripturam reficiat ac renouet. Videtur enim is qui in memoria aliquid imprimit scribere, qui recitat scriptum legere. Neque illa parua vis est cogitandi, quam vnum hoc animal accepit, qua & rationes inter se comparat, & noui semper aliquid inuenit atque excudit. Subseruit autem & quasi famulatur his partibus omnibus uis illa sentiendi, quæ in partes quinque distributa, quinque illos, quibus maximè vtimur atq; abutimur, sensus efficit: hi tanquã exploratores quęcunq; perceperunt, intellectui, tanquã duci atq; Imperatori nũciãt. Proficiscitur ab his & quasi emergit vis illa cupiendi, atq; appetendi quicquid ei bonũ oblatũ est: item altera huic diuersa atq; opposita, reiiciẽdi repellẽdique cõtrarium; quam quidem vtranque

voluntatem possum appellare. Sed his omnibus tanquam dux & moderator aliquis Ratio est apposita, quæ multiplici ui ac potestate, ea quæ oblata sunt æstimat, diiudicat, eligit, & quantum in se est efficit atque exequitur. Hæc intellectui coniuncta nos à ceteris animantibus longissimè separat, atque inter nos incredibili vinculo orationis coniungit. Hæc vitam nostram vniuersam moderatur ac regit, hæc nos in cœlum rapit, hæc diuinitatis participes, hæc denique proximos ac simillimos Deo reddit. Satísne igitur magnum hoc vobis diuinæ beneficentiæ munus videtur? est ne hoc satis amplum diuinæ in nos beneuolentiæ testimoniũ? est ne satis ampla homini à Deo dignitas potestásque concessa? vt is qui antea non fuisset, tam pulchro, tam artificioso, tam aptè composito corpore donaretur, animam in delectum rationisque participẽ diuinitatis beatitudinisque capacem, immò purissimę illius ac diuinę lucis nonnihil habentem sortiretur, terra marique imperitaret, omnibus animantibus præesset, omnibus uteretur fructibus, omnis generis opibus diuitiisque afflueret: Cœlum &

Ratio.

Dignitas potestásque hominis.

lum & quæ in eo ſunt omnia, ſua cauſa procreata ſciret, illíſque quoad viueret frueretur; ad Deum, quum è vita exceſſiſſet, atque ad æternam beatitudinem ſe reciperet, Dei denique particeps ſociúſque exiſteret. Quis hoc unquam non dico ſperare, ſed optare quoque aut cogitare auſus eſſet omnino? & nos in miſerias genitum eſſe exiſtimamus? Nónne etiam ſi ſciremus perpetuas nos miſerias ſempiternáque ſupplicia eſſe ſubituros, hanc tamē tantam naſcendi uiuendíque dignitatem, præſtare omnibus miſeriis ac ſuppliciis putaremus? Nónne ut hac lucis & vitæ dignitate ac fœlicitate frueremur, quæuis mala, quaſuis ærumnas perpeti velle deberemus? Quis, obſecro, tantus calamitatum ac miſeriarum cumulus poſſet cum huius lucis dignitate ac perfruitione cōparari? Quod malum poſſet nos unquam ab huius uel cupiditate vel delectatione deterrere? Sed quales homines Deus genuerit intelligo, cur genuerit nō intelligo. Atqui fruſtra quęri cenſeo, cur acceperis beneficium, cùm magnum te beneficium accepiſſe fateare, immò hac ipſa interrogatione ingra-

titudinem tuam indicare te puto. At non fateor, inquis, me vllo beneficio esse affectum quòd creatus sim. Quid enim ego cùm non essem, hac luce indigebam? immò potius iniuria me affectũ puto, quòd sim in has procellas fluctúsq; demersus: neminem, mehercule, arbitror esse ita stultum, ita ingratum, ita sui ipsius immemorem, qui hoc audeat dicere, qui tam magnum, tam apertum beneficium aut diffiteri, aut cõtemnere unquam audeat. MATH. Nemo profectò hoc sanæ mentis unquam faciet. PET. Siquis tamen sit ita durus, ita immanis, ita ingratus, ita petulans, qui cùm se cæterorum animalium præstantissimum & Deo penè similem, quũ antea nihil esset, factum uideat, audeat tamen cur factus sit quærere, huic ego respondebo, si Deum uel imperitum uel iniustũ putat, qui aut nesciat qua de causa fecerit hominem, aut non iusta de causa fecerit, ipse impius est & indignus qui in hominum numero habeatur, qui Deũ pessimo etiã homine peiorem existimet. Si Deũ & optimũ & sapiẽtissimũ esse putat, desinat ab eo suæ creationis quærere rationem, existimétq; id optimum esse

quod Deus fecerit, seq; ab Deo non nisi optima de causa productũ putet, eam si ipse ignorat, suã ignorantiã, non Dei beneficentiã arguat. Eã tamẽ causam si omninò scire desiderat, sciat se ad immortalitatẽ & beatitudinem apud Deum consequendã esse natũ. Quam quidem qui nõ credit, suã perfidiam: qui non cognoscit, suam inscitiam: qui non curat, suam nequitiam ingratitudinémque accuset. Illud sine dubitatione omnes sibi persuadeant, se non nisi optima ac iustissima de causa esse procreatos. At cur inquis mortales nos & tot morbis necessitatibúsque obnoxios Deus fecit? si immortales beatosq; esse volebat, cur nõ immortales quoque & beatos ab initio procreauit? Eodẽ reuolueris, idem enim est cur mortales & cur homines Deus fecerit quærere. Nam cùm mortales dicis, quæ hominum conditio est, homines vtique dicis. Ego verò possem ita tibi iure optimo respondere, Quid tu te Dei iudicẽ facis? nõ est tuum id quærere. Num dicit vrceus figulo, Cur me hoc modo finxisti? Tu verò multò magis differs ab Deo, quàm à figulo urceus, multóq; illi magis debes.

Hominẽ ad immortalitatem & beatitudinem apud Deũ consequẽdam natum esse.

feras igitur æquo animo conditionem tuam. Quicquid enim habes, ex munere habes, cum promereri qui nihil esses, nihil potueris. Deum & optimum & iustissimum fateris esse: illi igitur te totum cõmitte ac trade, quem scis aut errare, aut decipere, nec uelle nec posse. Possem, inquam, ita tibi meritò respondere, neque tu cõtra haberes quid diceres, sed tamen uolo tibi quantum possum satisfacere. Scias igitur nos qui ad immortalitatem ac beatitudinẽ geniti sumus, immò quòd sumus & maiori & meliori ex parte immortales, hoc à diuina beneficentia & liberalitate habere: quòd verò simus aliqua ex parte mortales, hoc nobis iure optimo, immò etiam necessario cõtigisse. Illud enim misericordiæ & gratiæ, hoc iustitiæ & æquitatis munus est. Quicquid præterea ex his elemẽtis, ex his contrariis qualitatibus calore, frigore, siccitate, humore compositum & conflatum est, id aliquando dissoluatur atque interitum sentiat necesse est: ea enim quæ sibi mutuo repugnant atque aduersantur, sempiterna esse non possunt. Hæc verò elementa quibus constat omne quod na-

Homines meliori ex parte immortales, qua re mortales.

tum est, quum contrarias inter se naturas & qualitates sortita sint, quæ durare composita & coniuncta non possunt, immò etiam ipsa per se, cùm semel producta & procreata sint, occidant aliquando & intereant necesse est. Non poterat igitur his seminibus cõpositus homo morti obnoxius non esse. Quòd si immortale hominum corpus fuisset, & elementa ipsa, & quæcunque ex iis constabant immortalia esse, cum ex eadem omnia materia & quasi massa constarent, necesse erat. Quod quidem si fuisset, neque iumenta, neque feræ, neque arbores fuissent ab hac immortalitate immunes. Atque hoc quàm turpe, quàm indignum futurum fuerit ipsi iudicate. Homo enim ipse qui cæteris præstat, cæteris differt, qui ad immortalitatem Deo similis solus est genitus, à feris atque arboribus ulla ex parte non differret? Postremò corpus ipsum quod animę instrumentum atque amictus est, cùm nihil per se sentiret, nihil intelligeret, beatitudinis capax esse non poterat. Quemadmodum enim vestes corpori obductæ, ex iis quibus corpus fruitur voluptatibus nullam perci-

piunt, nullam sentiunt, propterea quòd illæ sunt corporum nō vestium propriæ, ita ex iis quas anim⁹ capturus est, ex beatitudine uoluptatibus, corpus percipere aut sentire nullam posset. Vultis hoc vobis planius faciam? Videte quàm non delectetur, immò offendatur potius animi voluptatib⁹ corpus. Quum enim aliquis aut audit, aut legit, aut contemplatur, aut disputat quippiam quod maximè placeat ut nos nunc facimus, animus quidem incredibili eius rei voluptate ac suauitate perfunditur, corpus verò aut fame, aut frigore, aut tædio, aut dolore vexatur, vt nunc tibi, Rex, accidere puto. MATH. Profectò sic est. Sed perge, quæso, rationem istam explicare, nam dum tu loqueris, ego dolorem minus sentio. PET. Non posset igitur corpus eā, quæ animi propria, beatitudinem sentire, immò illum meo quidem iudicio magnoperè impediret, ut nunc etiam in vita impedit atque à rebus gerendis retardat. Nam cùm animus leuissimæ ac purissimæ naturę sit, propterеáque agilitatem & celeritatem incredibilem habeat; corpus contrà quum graue immundúmque sit, atque ob id etiam

Animi uoluptatib⁹ corpus offenditur.

tardum atque hebes, animum quem mē-
bris quasi vinculis quibusdam compres-
sum atque astrictum tenet, maiorem in
modum sua mole inertiáque retardat, ita
ut ab institutis sæpè studiis actionibusq;
abducat: atque ob hanc maximè causam,
hoc est ut leuiores atque agiliores simus,
& quàm minimè possumus animos im-
pediamus, siue setis aut pilis, tenuiori cu-
te (quod tu, Rex, paulò antè querebaris)
generati sum⁹, ita ut qui tenuiori ac mol
liori cute, item qui corpore macilentiori
& graciliori sunt, ingeniosiores plerun-
que esse existimantur, propterea quòd
minus impeditus mole corporis animus,
ad ea quæ ingenij propria sunt prōptior
atque habilior redditur. Contrà qui aut
duriori cute, aut corpore obesiore sunt,
qualem me videtis esse, minus ingenio
valeant, cùm animus ingenti mole op-
pressus se erigere atque explicare nō pos
sit. BEAT. ædepol in te vno, Petre, lex hęc
non est seruata. Nam quum apprimè cor
pulentus sis, ingeniosissimus tamen & do
ctissimus es. PET. Iocaris tu quidem, Re-
gina, & nimis de me bene sentis, vtinam
istud verè sentias. BEAT. Ego uerò &

ſentio & admiror, & quomodo tantam doctrinam aſſecutus ſis neſcio. PET. Caſtigo (vt Paulus faciebat) corpus meum, atque in ſeruitutem redigo. MATH. Perge obſecro, Petre, reliqua explicare: tu verò, vxor, ne interpella. PET. Satis, vt opinor, oſtenſum eſt, cur homines à Deo & cur mortales generati ſint, niſi quid aliud uos ad hæc fortaſſe vultis dicere. MATH. Nihil omnino. PET. Fatemini igitur hęc à Deo rectiſſimè inſtituta eſſe, hominémque & maximis ab eo beneficiis affectum, & iure optimo morti obnoxium eſſe procreatum? MATH. Fatemur planè: quis enim iſtud negare audeat, quum ſit abs te ita copioſè dilucidéque probatum? PET. Sequuntur illa quæ ad educationem, labores, alimenta, morbóſque pertinēt, quæ quidem omnia humani corporis ratio ſecum trahit. Nam cùm è contrariis, ut diximus, qualitatibus ita conſtemus, ut nobis quandoque moriendum ſit, creſcamus paulatim per ſingulas ętates, & quaſi floreamus, item poſtea quaſi deflореſcentes, ad fructum & maturitatem quandam ætatis perueniamus, deinde ad ſenectam & interitum paula-

Humani corporis ratio quæ ſecum trahat.

tim declinemus necesse est. Omnia enim orta occidunt, & aucta senescunt, vt Crispus inquit. Quæ quum ita sint, nihil nobis graue, nihil molestum videri debet quod ad corporis educationē pertineat. Ea enim quæ magnum incrementum habitura sunt, non nisi ab exiguis profecta principiis, & per suos gradus aucta ad iustam magnitudinē euehi possunt. Quòd si qua repentè adoleuerint, atque ad summum peruenerint, nō fermè diu durant. Quod animaduertere licet in his, qui quasi præcoces ante tempus aut fari, aut ingredi, aut sapere præter ætatem cœperunt: nunquam enim postea diu viuunt. Idem accidit iis qui repentè diuites potentésque efficiuntur: vt enim opes eas facilè assecuti sunt, ita etiam facilè amittunt. Alimentorum & vestium, eadem quæ educationis ratio est. Crescere enim & seruari corpus, nisi nutriatur operiatúrque, non potest. Et natura quidem ipsa paruo ac facili cibo, potu, amictúque contenta, vltra quàm satis est nihil appetit. Cui quidem rei argumento est, quod & veteres illi glandibus, atque iis rebus quas terra sua sponte produxerat, diu ui-

Crispi dictum.

Alimēta & vestes.

ctitasse dicuntur: & multæ hodie nationes tum vini, tum panis vsu carent, lacte tantùm carnibúsque uescũtur. Sed quum iis rebus, quæ ad homines alendos propagandósque pertinebant, voluptas quędam à natura & delectatio apposita esset ne quis præ labore aut tędio suam uitam sobolémue negligeret, atque ob id humani generis propagatio cessaret, necessitas in luxuriam paulatim conuersa est, neque id quod satis erat, sed quod libido appetebat quæsitum, résque in eum locum paulatim deducta, ut homines sine tritico, uino, lana, ædificiis, immò etiam multi sine odoribus, unguentis, plumis, aliísque delitiis, nullo pacto se uiuere posse arbitrarentur. Hinc itaquè terræ cultura, hinc nauigatio, hinc ædificatio, hinc innumerabiles quæstuariæ artes, hinc denique omnes mortalibus labores prouenere, ut lautè pascerentur, uestibus ædificiísque abundarét, uoluptatibus illis fruerentur, quas tu tam miseras & tam molestas vocas. Quòd si cibus, potus, sommus, & cætera eius generis ita molesta essent vt dicis, profectò non tantum in illis temporis, non tantum laboris ac studii con-

ſumeremus, non illis tantoperè delectaremur, non tantoperè illa expeteremus: utinam autem non tam iucunda hæc nobis & ſuauia viderentur, profectò non in illis uſque ad interitum mergeremur, nõ totos illis dies noctéſque impẽderemus, non denique in illis ſummũ bonum collocaremus. Ab hac igitur incontinentia & luxuria morbi innumerabiles proceſſere, ita ut uerißimè dictum à veteribus ſit, Plures occidere gulam, quàm gladiũ. Nam quum contrariis illis qualitatibus conſtemus (ut ſæpè iam diximus) ualetudo & uita noſtra omnis, in earum concordia & æqualitate ſita eſt. Quòd ſi quãdo illarum aliqua uel cibo, uel potu, vel alia ratione aucta, cæteras ſuperauerit atque oppreſſerit, totius corporis compoſitio debilitetur ac periclitetur neceſſe eſt. Ex ea porrò diſcordia & quaſi ſeditione, morbi naſcuntur eius generis cuius qualitates atque elemẽtum cæteris dominatur, neque curari poſſunt, niſi priſtina illa in corpus temperies & concordia reducatur. Sed alij naſcuntur ex aliis, & corrupta iam corporis uitæque materia pullulant indies plures, & quo nos ad ſene-

Morbi unde naſcũtur.

ĉtam atque interitum magis uergimus, & deficiente in illa & calore naturæ plures quotidie grauioréſque emergunt. Quòd ſi eo quod ſatis eſt uellemus eſſe contéti, neque cauſas quotidie laborum atque ęgritudinum, noſtra infinita atque inſatiabili cupiditate innecteremus, profectò neque tot laboribus, neque tot morbis ſubiecti & quaſi addicti eſſem⁹. Huic rei argumento ſunt permulti ſanè, qui ad extremam ſenectutem perducti, nullos vnquam morbos ſenſerunt, nullum dolorem, nullam ualetudinis commutationem experti ſunt, cuius quidem generis & ego nonnullos in Italia, Siciliáque cognoui, & puto utrũque ueſtrum aliquos uidiſſe. MATH. Vidi ego apud Dacos circa ſalinas noſtras, quem locum Morimaruſam appellamus, nonnullos centenarios ſenes, aut etiam grandiores, ita ualidos, ita robuſtos, ut accipitrem dextra tenentes equo facilè inſilirent. Ii ſe perpetua ualetudine uſos affirmabant, ita ut ne minimum quidem corporis unquam dolorem eſſent experti. PET. Incontinentia igitur noſtra, noſtra, inquam, incontinentia & luxuria morbos creat. Neque quic-

quam nobis nociturum putamus cùm valemus, cùm epulamur, cùm inebriamur, cùm in venerem soluimur, cùm frigora æstúsq; immodicos toleramus, denique cùm corpus ad omnem incontinentiam, ad omnes labores, periculáque exponimus: tunc, inquam, nihil nobis obesse credimus, nihil de valetudine, nihil de miseriis, de morte, de pœnis cogitam⁹. Quum autem morbis opprimimur, vexamur doloribus, senectam mortémque aduentantem cernimus, tum demum miserias sentimus, uitam odimus, nascendi moriendíque legem detestamur. Quæ quã indignè, quàm immeritò faciamus, ipsi iudicate. Huc accedit, quòd illę quas modò memorauimus uoluptates, hæc præterea opum, honorum potentiæque suauitas, ita nos allicit atque attrahit, ita nos studiis humanarum rerum implicitos atque alligatos tenet, vt unde orti aut quò redituri simus, neque meminisse, neque cogitare velimus. Immò his rebus ita delectamur, ita afficimur, ut hanc esse nostræ originis causam, hunc omnium bonorum finem & terminum existimemus, atque ob hoc tantum, vt his rebus

Voluptates.
Opes.
Honores.

perfruamur, natos nos esse arbitremur. Quæ quidem opinio ita in humanis mẽtibus inualuit, ita longè latéque peruagata est, vt in uarios atque exitiabiles errores nõ vulgus modò, sed doctos quoque homines & sapientes induxerit. Rati enim non vltra hos uitæ fines progrediendum esse, neque alibi summum bonum quærendum, alij opes aut honores, alij valetudinem, plurimi (quod fœdissimum est) voluptatem, pauci admodum virtutem, summum bonũ esse putauere. Quæ quidem opiniones, cùm magna ex parte nostris cupiditatibus blandirentur, ita in humanis pectoribus insederunt, ita penitus infixæ sunt, vt hodie quoque diuelli vix queant, immò multa hominum milia nunc quoque pessundent ac perdant. Quòd nisi hæc laborum ac morborum asperitas esset, quibus homines quasi stimulis quibusdam suæ mortalitatis admonerentur, & tanquam frenis à uiuendi cupiditate retraherentur, omnes hìc vltimum vitæ finem & summam fœlicitatem collocarent, neque aliàs aut suæ originis causam, aut beatitudinem esse crederent. Postremò nulla esset uirtutis ex-

ercitatio, nulla ſpes aut expectatio præmiorum, ſi nunquam corpora ægrotarent, ſi nunquam doloribus afflictarentur. Virtus enim (vt Paulus inquit) in infirmitate perficitur. Quid enim eſſet, aut quo pacto ſe extenderet illa conſtantia, illa patientia, illa omnium dux & regina uirtutum fortitudo, quæ per excellentiam quandam uirtutis nomen promeruit, niſi aliquid eſſet aſperum ac difficile, cum quo illa decertare ac depugnare poſſet? His igitur omnibus de cauſis morbi partim prouenere, partim etiam iure ac merito immiſſi ſunt, neque debent nobis adeò graues moleſtíque uideri. Quippè qui aut noſtræ incontinentiæ culpa proueniant, aut noſtræ ſummæ utilitatis cauſa diuinitus immittantur, præſertim quum & eadem nobis diuina beneficentia tam multa, tam ſalubria, tam facilia remedia ſuppeditauerit, quibus illos aut expellere, aut magna ex parte leuare poſſimus, & ſint, ut diximus, permulti qui nullo unquam morbo, aut dolore laborauerint. Senectus uerò cur tantoperè deteſtanda ſit non intelligo, hæc enim ætas eſt omnium uitiorum & cupiditatum

Senectus nõ deteſtanda.

expers,omnium uirtutum ac diſciplinarum parens. Hæc iuuenũ regula,& quaſi frenum, hæc fidelis miniſtra conſilij,hęc denique optima totius uitæ magiſtra, & tanquam omnis ætatis, ſapientiæ grauitatiſque perfectio eſt. Quæ quidem ſi reliquam ætatem probam & continentem egerit,eſt ipſa continentiſſima, neq; morbis aut doloribus infeſtatur,ſed proſpera ſemper ualetudine & uigore utitur: Sin uitia ſecum à ſuperiori ætate & cupiditates attulerit,corpore pariter & animo inualida ægráque efficitur, & ut uirtutibus effœta, ita ualetudine & uiribus exhauſta eſt. Cùm enim per ſe infirma ſit ipſa ui naturæ & uita deficiente,libidinis, gulæ,cæterorúmque uitiorum acceſſu debilior nimirum infirmiórque efficitur. Quòd ſi animus ualeat, cupiditatéſque compeſcat,corpus quoque ualeat neceſſe eſt. Quicquid igitur moleſtiæ ſenectus habet,à iuuentute habet:ipſa per ſe & corpore & animo ĩtegerrima eſt. Quod quidem ſic eſſe & Alfonſus Rex huius Reginæ auus,& Robertus Sanſeuerinas belli Dux præſtantiſſimus, & Ioannes Argyropylus,in omni diſciplinarum gene-

re Græcè Latinéque doctiſſimus, & alij permulti optimè apertiſſiméque declarant, qui uſque ad vltimam ſenectutem magna corporis animiq́ue integritate peruenerunt. Laurentius Bonincontrius aſtrologus præſtantiſſimus, octogeſimũ nunc, ut reor, annum agit, tanto animi corporiſq́ue uigore, ut & meminerit quæ puer didicit, & pedibus ſemper iter faciat. Quo Dacos tuos, Rex, minus admiror, qui tenuiſſimo cœlo aſſueti, corpus uenando atque equitando ſemper exercuere. Non eſt igitur, ut videtis, ſenectus moleſta, ſi proba ſit: neque eſt hæc ætatis culpa, ſed hominum, vt in Catone maiore Cicero apertiſſimè copioſiſſiméque oſtendit. Cupiditates autem quas tu nobis pernicioſiſsimas eſſe dicis, à ſenſibus proficiſcuntur: nihil enim cupere atque affectare animus poteſt, niſi quod ei à ſenſibus obiectum atque oblatum eſt, qui ob id feneſtræ animæ à Philoſophis ſunt appellati. Iis autem nihil pulchrius, nihil utilius, nihil ad uitam magis neceſſariũ eſt nobis à natura datum, adeò ut quicunque aliquo ſenſu priuatus ſit, mãcus omnino inutiliſq́; reddatur. Quòd ſi re opti-

Senſus feneſtra animæ.

ma, pulcherrima vtilisſimáq; abutimur eámque in perniciem noſtram vertimus, nihil eſt quòd aut Deum, aut humanæ naturæ conditionem accuſare poſsimus. Accuſemus potius noſtram peruerſitatem, accuſemus noſtram nequitiam, noſtram intemperantiam, noſtram incontinentiam, qui modum tenere in vita neſciamus. Quòd ſi ea quæ in noſtrum interitum uerti, aut nobis aliquo pacto obeſſe poſſunt, omnia damnanda ac deteſtanda ſunt, gladios & arma deteſtemur, quia illis & in patriam, & in parentes, & in nos ipſos vti poſſumus: domos non ędificemus, ne aut nos in illis quandoque obſideamur, aut in nos illæ quandoque procumbant. Iam verò quid cibo & potu ſi moderatè ſumatur ſalubrius, quid vtilius? eodem ſi immoderatè vtimur, quid pernicioſius? Videtis optima quæque in deterrima poſſe conuerti, non ſunt igitur propterea deteſtandæ cupiditates quòd per ſe malæ aut noxiæ ſint, quum illas à natura tanquam vtilisſimas, & maximè neceſſarias ad uirtutẽ & res optimas expetendas acceperimus, ſed quòd illis ad luxuriã & incontinentiã abutamur. Sunt

Cupiditates vtilisſimas & maximè neceſſarias eſſe.

autē fræno potius rationis cohibendæ,& intra tēperantiæ fines ne latius uagentur continēdæ. Quod quidē si fecerimus, infinitas ex illis utilitates capiemus, neq; solum illas non dānabimus, uerūetiam vitā sine illis cōstare nō potuisse iudicabim⁹. Quòd si dicerē illas nobis à Deo ad uirtutū exercitationē esse datas, neq; ego fortasse mētirer. Oranti enim Paulo, ut à libidinis cupiditate liberaretur, respōsum ab Deo est, Sufficit tibi gratia mea: neq; vos molestas aut inutiles iudicare deberetis. Quæ enim cōtinētiæ aut tēperantiæ laus esset, nisi cupiditates nos in cōtraria raperent? Pudicitia verò, & ea quam nos virginitatē appellamus, quo pacto tāti apud Deū fuisset, ut uirginē sibi matrē per quā ad nos veniret eligeret, nisi venerea illa cupiditas quā pudicitia vinceret atq; expugnaret inueniretur? Nō sunt igitur, mihi credite, malę aut noxię cupiditates, non sunt nobis inutiliter à natura datæ si rectè iis utamur, sed sunt meo iudicio quędā incitamēta uirtutū, & (ut initio dicebā) quędā quasi fœlicitatis instrumēta. Mors autē, quam tu postremo loco, maximè homini molestā atque horribilem

Mortem aut optandam,

aut certè non refugiẽdã esse.

esse dicebas, quid habeat tantoperè uel adueniens pertimescendum, vel præsens dolendum refugiendúmque, non uideo. Nam etiam si animę cum corporibus extinguerentur (quod nemo sanæ mentis audeat suspicari) mors aut optanda, aut certè non refugienda esset, propterea quòd nos maximis, ut uos putatis, miseriis liberaret. Cùm autẽ immortales esse animas nostras, atq; ad immensam quandam & infinitam beatitudinem proficisci, & uos rectissimè credatis, & nemo debeat dubitare, quid est quòd mortem aut præsentem, aut aduentantem horrere quisquam debeat? quę nos è miseris beatos, è mortalibus immortales, ex hominibus denique Deos reddat. Atqui paucissimi, inquis, queunt ad istam beatitudinem peruenire. Quid uos? quem obsecro inter homines gradum nunc teneris? è multis ne, an è paucis estis? Quot, obsecro, in terris Reges reperiuntur? nónne admodũ pauci? Quot uerò è priuatis hominibus Reges fiunt? nónne multò pauciores? Tu igitur Rex qnum priuatus atque adeò in uinculis esses, neque à tuo patre ad Regnum procreatus, tua tamen

virtute atque induſtria Rex effici potuiſti: quum homo ſis, atque ad beatitudinem genitus, beatus effici non poteris? Quid, obſecro, tibi quo minus id aſſequaris poteſt obſtare? Deús ne? at ſalutis noſtrę cupidiſsimus eſt, pro qua Deus quum eſſet, homo fieri: quum eſſet immortalis, mori uoluit. An tua vita? at iſtud & in te ſitum eſt, & tibi, ut arbitror, non obſtabit. Quem enim tu in uita uel pietati, vel beneficentiæ, vel modeſtiæ, vel patientiæ, vel manſuetudini, vel ei quæ tui propria muneris eſt iuſtitiæ locum re liquiſti? Nolo nunc etiam tuam particulatim uitam recenſere, ne tibi aut notiſſima referendo moleſtus ſim, aut tuas laudes explicando uidear adulari. Illud bre uiter & uerè dicam, te Regum omnium qui noſtra ætate ſint, & optimum, & religioſiſsimũ, ab omnibus & appellari & exiſtimari. Quæ de te dixi, eadem de hac vxore tua intelligi uolo, quæ quum cæteris ſuis uirtutibus, tum uerò pietate & pudicitia cæteras mulieres longè antecellit. Quamobrem ego quidem (ſi ex me quid ſentiam quæritis) de beatitudine, & fœlicitate ueſtra ſempiterna nõ dubito.

At eſt fortaſſe diſſolutio illa corporis & animæ, diſſociatióque moleſta. Eſt quidem iuuenibus vt arbitror, aliquanto durior, vt poma quæ immitia & intempeſtiua ſunt, ægrius ab arbore diuelluntur, vtpote quæ magis inhæreant arbori.

Senum mors.

Quæ verò mors ſenibus accidit tãquam tempeſtiua, omnis mea ſententia moleſtiæ & doloris eſt expers. Vt enim maturum iam pomum legentis manum facilè ſequitur, quod ſi non decerpatur ultrò ad terram decidit: ita ſenex iam maturus, exacto uitæ curſu, aut ſponte, aut certè ſine dolore diſſoluitur: iuuenis vt acerbum adhuc pomum diutius reſiſtit. Sed iuuenum quoque multos ita facilè morientes uidi, vt dormitare illos dicas, non mori. Quid quod nonnulli ita repentè, nullis euidentibus cauſis moriuntur, vt ſe quoque ipſi mori non ſentiant? quod L. Cæſari dictatoris Cæſaris patri, item alteri ex eadem familia contigit, qui ambo manè dum calciarentur exanimati ſunt. Quid quod gaudio etiã nõnulli periere? vt mater illa quæ poſt pugnam Cannẽſem filium, quem mortuum audierat, repẽtè incolumem uidit: Sopho

cles poëta, & Dionysius Sicilię tyrannus, quorum uterque accepto tragicę uictoriæ nuntio, repentè præ lætitia expirauit. *Sophocles Dionysius.* Quæ quum ita sint, non uidetur aliquem mors ipsa dolorem afferre. Quòd si præsens non est molesta, aduenie̊ns & dum expectatur esse quî potest? At cogitatio illa terret animos, cùm subit te non futurum esse quod fueris. *Mortis cogitatio quos terreat.* Eorum credo animos terret, qui cùm pessimè ac flagitiosissimè uixerint, adesse tempus cernunt, quo maximas ac dignissimas suorũ scelerum pœnas expendant. Qui autem rectè semper piéque uixere, mortem & securi venientem expectant, & præsentem læti excipiunt, cogitantes se non ad pœnas scelerum, sed ad uirtutũ præmia infinita proficisci. Quòd si uel diuelli ab suis, vel uitam amittere, vel charissima quæque relinquere durum & molestum uidetur, illud profectò quod uolumus tenemus, vitam hanc esse non miserã à qua discedere miserum molestúmque existimetur. Videtis ut hæc uita quam uos paulo antè miserrimam putabatis, nõ modò misera non sit, verumetiam iucunda atq; optabilis, ita ut quãuis ad meliora diu-

turnioráque profecturi, ab hac tamē inuiti diſcedamus. Potéſtne igitur eſſe mortalium conditio miſera, cùm hoc cœlū, hanc elementorum compagem tam pulchram, tam amplam, tam uariam, tam omni rerum genere diſtinctam, & noſtra cauſa productam, & nobis traditam ab Deo eſſe uideamus? cùm corpus tanta arte ac ſpecie formatum, animā tam nobilem, tam intelligentem, tam Deo ſimilem habeamus? cùm ad æternam beatitudinem conſequendam nati ſimus? ad eámq; recta & facili, ſi uolumus, via proficiſcamur? Poteſt hæc miſera aut moleſta uita appellari, in qua tātæ opes, tam multæ uoluptates ac ſuauitates ſint, vt hîc multi fœlicitatem audeant collocare, nemo denique ab ea niſi inuitus diſcedat? Quid uos, obſecro, ad hæc dicitis? fateminíne adhuc, naſci omnibus optimum eſſe? an non dum etiam? BEAT. Ego quidem fateor, & cùm te ita de noſtra dignitate diſſerentem audio, me natam eſſe maiorē in modū gaudeo. PET. Tu quidem facilè cedis Regina, quippè quæ ita modeſta ſis, vt mihi, quem tum ob ætatem, tum ob nonnullam de me cō-

Mortaliū conditio, num miſera.

Naſci omnibus optimum.

ceptam opinionem obſeruas,non audeas repugnare. Regem uerò qui & doctiſsimus eſt ,& cauſam propriam agit, aueo quàm primùm audire quid ſentiat, ſcio enim mihi non ita facilè ceſſurũ. MATH. Ego uerò tibi,Petre,facilè cedo. Quis enim tam multis & tam ueris rationibus audeat aduerſari? tantæ uerò eloquentię reſiſtere etiam in optima cauſa difficile eſſet. Ego quidem me tua oratione non mediocriter adiutum fateor, & in tuam ſententiam non inuitus uenio. Expecto tamen quid ad meam hãc ægritudinem dicturus ſis, cuius gratia omnis hæc eſt ſuſcepta diſputatio. Nam quæ hactenus dixiſti,& mihi & vxori communia ſunt, quæ uerò deinceps dicturus es, ea vni mihi ſunt propria, proptereáq; à me magis expectantur. Proinde niſi moleſtum eſt, hanc quoque mihi partem diſputationis perſolue. BEAT. Ego quoque eam Petre, non minus expecto, quippè quæ meã ex Rege pendere vitam putem. Gratiſſimum igitur vtrique feceris, ſi hanc quoque partem,quàm diligẽtiſsimè fueris executus. PET. Faciam libens, cùm intelligam me rem vtrique ueſtrûm non

Altera diſputationis huius pars,de toleranda corp. ægritudine.

ingratam facturum, eóque libẽtius, quòd uideor iam hoc labore magna ex parte esse propter superiorem disputationẽ liberatus. Nam quum illa quæ de nostræ vitæ conditione dicta sunt, non inuiti cõcedatis, faciliora erunt, quæ deinceps sequentur, si modò uos non iniqui vestræ ægritudinis æstimatores esse volueritis. MATH. Ego quidem quanquam me grauius fortasse, vel sentire uel loqui, ualetudo mea & hic penè assiduus dolor cogit, tamen cùm videro te aliquam illi vel mediocrem afferre medicinam, non committam ut fouere ipse meã ægritudinem uidear. BEAT. Neque ego, quæ Regiæ ualetudinis ac uitę cupidissima sum, eius malum fouebo, tu modò, Petre, da operam quantum potes, ut id tua oratione uel depellas, uel (si id fieri non potest) saltem aliqua ex parte comminuas. PET. An tu hoc esse Regina malũ putas? BEAT. Ego quidẽ (ut initio dixi) ita puto. PET. Nihil igitur est superiore disputatione effectum? BEAT. Est quidem multum, sed quum Regem hunc meum, immò (vt uerè dicam) meam animam, meam uitam, aspicio ę tam ualido ac tam inte-

gro, repentè tam debilem & mancum effectum esse, non possum hanc ægritudinem non magnoperè detestari, eámque non magnum etiam malum appellare. *Aegritudo an malum.*
PET. Quid tu malũ cedo uocas? BEAT. Nimirum id quod bono est contrarium. PET. Quid si ad hãc alia, atq; alia (quod nolim) ægritudo Regi accesserit? BEAT. Auctum esse malum existimabo. PET. Quid si omnes morbi, non dico iam regium, sed aliud quoduis corpus inuaserint, quid illi dices accidisse? BEAT. Eũ sine dubitatione in maximis esse malis dicam. PET. Non tamen in omnibus. BEAT. Dicere istud quidem non ausim. PET. Qua de causa? Nam quum esse ægritudinem malum dicas, qui omnibus ægritudinibus affectus sit, eum omnibus malis affectum esse necesse est. BEAT. Minimè istud quidem. Quum enim ægritudinem malum uoco, non solum aut uniuersum malum illam esse intelligo. Ita fit, ut qui omnibus laboret ægritudinibus in maximis quidem malis sit, non tamen in omnibus. PET. Alia ergo præter ægritudines mala esse censes. BEAT. Vtique censeo. PET.

Quæ nam? BEAT. Paupertatem, orbitatem, solitudinem, & quæ sunt eius generis. PET. Quid auaritiam, libidinem, crudelitatem, iniustitiam, perfidiam, impietatem, & cætera uitia censésne mala dici oportere? BEAT. Ista uerò ego longè omnium maxima esse censeo. PET. Eadem tamen modò dicebas, eum qui morbis omnibus laboraret, in maximis esse malis tibi uideri. BEAT. Idem etiam nunc affirmo. PET. Ergo & qui omnibus morbis, & qui omnibus uitiis laborabit, in maximis æquè malis erit? BEAT. Ita mihi uidetur. PET. Igitur quum hæc duo mala paria sint, horum quoque contraria bona paria efficientur, mutuo enim se semper contraria consequuntur. Ita fiet ut uirtus & uoluptas, quæ uitio & dolori contraria sunt, & paria & maxima tibi bona esse uideantur. BEAT. Adeó ne me insanam, adeò uoluptati deditam esse existimas, Petre, quamuis sim mulier, quam à mollitie dictam vultis, vt quasi in hortis Epicuri educata, voluptatem esse summum bonum dicam? quæ quidem pecudum non hominũ uox est. PET. Non puto quidem te hoc sen-

Cõtraria.

tire, Regina, quam & prudentiſsimam, & cõtinentiſsimam ſemper cognoui, ſed tamen hoc è tuis uerbis efficitur. Nam quum uoluptas dolori contraria ſit, vt vitio uirtus, tu uerò dolorem & uitium, paria, hoc eſt, maxima tibi uideri mala dixeris, ſequitur ut uoluptas uirtuti par, hoc eſt, maximum bonum ſit. BEAT. Ego quidem ægritudinem, non dolorem mihi uideri malum dixi. PET. Quaſi uerò aliud ſit ægritudo quàm dolor. BEAT. Atqui non omnes qui dolent ægrotant. Poteſt quis aut cæſus aut tortus dolere, idem tamen non ægrotabit. PET. At omnes qui ægrotãt dolent BEAT. Ego quidem neque omnes, neque ſemper ægrotantes dolere exiſtimo. Sed eſto (ne tu me more cæterarum mulierum contentioſam atque obſtinatam dicas) doleant ſanè omnes qui ægrotant, ego tamen nõ de omni dolore, ſed de eo ſolùm, qui ab ægritudine proficiſcitur diſputo. PET. In laqueos rurſus incidis, nam quum dolorem aliquem fateris eſſe malum, uoluptatem ei bonum, ut contrarium, ſtatuas neceſſe eſt. BEAT. Opem mihi coniunx feras neceſſe eſt, nam ego ex hu-

Dolor.

ius ueteratoris laqueis extricare me non possum. MATH. Aequa postulas, uxor. Nam quum tu meam causam agendam, & meas partes defendendas susceperis, me tibi in mea ipsius causa succedere atque opem ferre æquissimum est. Quanquam uereor ego quoque ut huius argumentationibus resistere satis posim, ita illum uideo subtiliter consideratéq; procedere, & omnes itinerum angustias, omnia fugæ præsidia occupare. Sed placebit mihi sapientissimo uiro succumbere, & quasi Herculi uictas manus prębere, pręsertim quum neutro modo superior esse posim. Nam si id quod in controuersia est, hoc est ægritudinem malum esse obtineo, sum inferior, quia à malo superor: si non obtineo, rursus inferior sum, quoniam à Petro superor. PET. Immò, Rex, utrouis modo res cedat, non potes tu non esse superior. Nam si obtines ægritudinem malum esse, quia me uicisti superior es: si non obtines, quia malum uicisti, superior item es. MATH. Nónne ego prædixi me quoq; tuos laqueos non euasurũ? iam nũc enim me meis retibus implicuisti, Sed age, ad nostrã disputationẽ

redeamus. PET. Redeamus. MATH. Aegritudinem ſibi malum uideri vxor dicebat. PET. Quid tu? MATH. Malum quidem eam eſſe dico, ſed non opponi ei voluptatem ut contrariũ. PET. Quid igitur. MATH. Sanitatem. PET. Quid tu, in ſanitate uoluptatem ineſſe non uides, vt in ægritudine dolorem? ita ut voluptas & dolor quaſi genera ſint, hæ uerò ab illis tanquam ſpecies contineantur. Sed concedamus tibi, ægritudini ſanitatem opponi, ſi ægritudo malum eſt, nónne erit ſanitas bonum? MATH. Et quidem magnum. PET. Porrò ſi ęgritudo malum eſt, aucta illa, malum quoque augebitur, ita ut ſumma ęgritudo ſummum malum ſit. MATH. Ita mihi profectò videtur. PET. Eadẽ ratione fiet ut ſumma ſanitas, ſummum bonum ſit. Vide quàm hoc ab illa, de qua paulò antè loquebamur, hominis dignitate & fœlicitate diſſentias. MATH. Dicere iſtud quidem non audeo, ſed pudet me ita citò de ſentẽtia eſſe deiectum: video enim ſi ſanitas ſummum bonum non ſit, ægritudinem, vt ego putabam, ſummum malum eſſe non poſſe. Proinde tu me, quæſo, Petre his la-

Sanitas.

queis explica atque extrica, & nos a
bos (vt etiam pro vxore loquar) quem
admodum pauloantè fecisti, perpetua
ratione confirma. PET. Ita faciam. So
Aristippus. craticus quidem Aristippus, primus om
nium uoluptatem summum bonum, do
lorem summum malum dicere non du
Epicurus. bitauit: hunc secutus Epicurus, ei nō tam
vita quàm oratione consensit. Rhodius
Hieron. Rhod. deinde Hieronymus, qui indignam for-
tasse philosopho sententiam illam existi
maret, in uacuitate doloris summum bo
Metrodorus. num collocauit. Metrodorus eum demū
plenè perfectéque beatum esse dixit, cui
corpus benè constitutum esset, explora-
túmque ita semper fore: qua ratione ne-
mo esset unquam beatus. Quis enim ha-
bere exploratum posit, se corpore sem-
per benè constitutum fore? Hieronymus
verò nimis timidus doloris fuit, qui eo
vacare summum bonum putaret. Quid
enim (vt cætera omittamus) si pauperta-
te, si orbitate, si infamia laborauerit, li-
cet uacuus omni corporis dolore sit, po-
terítne vnquam esse hic beatus? MATH.
Minimè. PET. Quid si omnibus flagitiis
obrutus atque immersus fuerit? MATH.
Multo

Multo minus. PET. Non est ergo qui dolore uacat beatus? MATH. Non, ut nunc video. PET. Iam uerò Aristippi & Epicuri de uoluptate sententia non est digna quæ apud uos confutetur, præsertim quum Regina paulò antè dixerit, eam pecudum uocem esse non hominũ. Sunt igitur omnes hæ de dolore sentẽtiæ reiiciendæ, in eumq; locum nostra omnis opinio traducenda, vt quicquid à uirtute & Dei uoluntate institutísq; abhorret, id solum esse malum arbitremur, dolorem verò & durum, & asperum, & molestũ, & difficilem esse dicamus, malũ esse non dicamus. Nam si malum esset dolor, miser esset non is modò qui eo tunc uexaretur, sed quicunque etiam eo quandoq; vexari posset, proptereà quòd eum semper expectaret ac timeret. Cùm autem nemo sit cui contingere id non possit, nemo ab hac miseria esset immunis, omnes ergo perpetuò miseri essemus. Vide quantum mea hæc à tua sententia discrepet: quod autem de dolore dico, de ægritudine quoque dictum uelim. Age verò, si aut ægritudo, aut dolor malum esset, quis (obsecro) eius vitandi gratia,

Malum quid.

non omnem infamiam ignominiámque ſuſciperet? Quis contra ut uel exiguam infamiam fugiat, non maximas ægritudines incurrit? maximos dolores cruciatúſque ſuſcipit? Age (ne longius exempla requiramus) quoties tu Rex, ne ab hoſte pulſus ſuperatúſque uidereris, aut immenſos æſtus, aut frigora incredibilia pertuliſti? MATH. Iſtud quidem nobis penè quotidianum eſt, hyemes totas ſub pellibus agere, nullo frigore uel à caſtris recedere, vel ab obſidionibus præliíſue abſtinere: rigidisſimam glaciem penè nudi perambulamus, ſtratúmque in caſtris habuiſſe luxuria eſt. Ego verò ad hæc etiam graues ęgritudines in caſtris pertuli, doloréſque incredibiles ſæpenumerò diſſimulaui, ne me iacente & cõſternato animi hoſtibus inualeſcerent, meis debilitarentur. PET. Quid tu quum iſta ageres, dolorem infamiæ, an infamiam dolori præponendã exiſtimabas? MAT. Omnibus doloribus, etiã minimã infamiam præponendam ſemper exiſtimaui, & quantũ in me fuit ipſe prępoſui. PET. Longè igitur maius malũ infamiam quàm dolorem putas? MATH.

Immò tātò maius tantoq; grauius, vt prę ignominia dolorem malum non putem. PET. Et rectè quidem. Vides igitur quātum sit breui disputatione effectum, vt dolorem, si cū ignominia cōparetur, malū non putes. MATH. Video, sed amplius adhuc opto. PET. Quidnam? MATH. Vt si fieri potest, facilem illum mihi tolerabilémque efficias. PET. Istud quidē breui (vt spero) nō tam mea oratione, quàm tua prudentia consequeris. Nam si animum mihi adhibueris non repugnantem, & uolueris paulò diligentius rem ipsam amota omni perturbatione considerare, intelliges nullam esse tam grauem ægritudinem, quæ ferri ab homine, tolerariq; non possit. Omnia enim quæ ab hominibus grauia aut difficilia existimantur, partim exercitatione & consuetudine, partim prudentia & ratione uincuntur. Cōsuetudo cōmunior omnibus & fortasse facilior: ratio melior, & nō modò uiro sapiēte, uerūetiam Rege fortissimo dignior. Nā ut de cōsuetudine prius dicam⁹, videm⁹ durissimos lapides à mollissimæ aquæ guttis, longa cōsuetudine percauari, quod uix ferro, aut ui alia fieri

Aegritudo quālibet grauis, vt ferri ab homine, tolerarique possit.

Consuetudine, & exercitatione.

posse sperare mus: quòd si hoc in lapide consuetudo potest, in humano corpore cur non possit? Quæ tam fera tam immanis bellua est, quæ non tempore & consuetudine mansuescat, mutatáque naturę feritate cum hominibus uiuere & commorari discat? Videmus Leones, Elephantos, Tygres, & ferocissima quæque ac ualidissima animalia, humanis uocibus assuefacta obtemperare & parêre, depositáque ui & feritate naturæ, ad hominum se studia & uoluntatem accommodare, & quæ nullam uim, nulla arma soleant pertimescere, consuetudine adhibita inermis atq; inualidi serui manus aut uocem reformidare. Quòd si hoc feræ possunt efficere ab hominibus assuefactę atque edoctæ, homines qui illas docuere, non poterunt? Quæ, obsecro, tam tenuis anicula est, quæ bidui ac tridui inediam non ferat? Cibum si aratori aut mulioni unum diem subtraxeris, hominem penè iugulaueris, tantum in omni re consuetudo ualet. Pueri Lacedæmone in Dianæ sacris vsque ad sanguinem cæsi, nullam omnino uocem emittebant. Nullus uel mediocris gladiator cum uulneraretur

unquam ingemuit, aut ſignum aliquod doloris oſtendit: aut arma recipere iuſſus pugnam detrectauit, ita ut ſæpè in extremo ſpiritu poſitus rogari dominum iuberet, nunquid adhuc ſibi ſatisfactum eſſet. Quòd ſi uel pueri, uel extremæ ſortis homines, vt uel uanæ ſuſpicioni, uel hominum uoluptati ſatisfaciãt, ſanguinem effundere, plagas & uulnera quàm plurima perferre non uerẽtur, nos ratione atque humanitate prędití, & in omniũ oculis conſtituti, utilitatis noſtræ gratia paruum dolorem, aut exiguam ægritudinẽ tolerare dubitabimus? Sed omittam⁹ ueterum exempla, quæ quum è noſtra memoria remotiora ſint, tanquam à ſcriptoribus ficta minus mouent. Nónne hodie permulti in Theſſalia & Græcia uniuerſa ſacerdotes, qui Veuiſsi patria lingua appellantur, nudi bruma tota, per altiſsimas niues glaciéſque incedunt, ingentéſque ipſius glaciei laminas complexi, pectori admouent, nudíque in nuda humo ſemper dormiunt, ut Ioannis Baptiſtæ uitam & auſteritatẽ imitentur? Quid Turcæ, quos tu Rex ſæpè uiciſti, nónne ſe cera, aut pingui, aut pice liquefacta

vſtulari torreríque, nulla emiſſa voce, patiuntur? Nónne ſe adacto per longitudinem corporis palo totos traiici, ſine ulla doloris ſignificatione permittunt? Quid ſubditi tui Rex, quos tu incredibili iuſtitia & ſeueritate compeſcis, nónne ita ſe interdum etiam à rotis plauſtri contundi effringíque ſinunt, ut vix ullum indicium doloris oſtendant? Quid, obſecro, ad hanc patientiam, quid ad hanc conſtantiam addi poteſt? Quod niſi omnes ij longa conſuetudine, in tormentis & doloribus obduruiſſent, tolerare profectò has pœnas atque hæc tormenta non poſſent. Hoc igitur aut agreſtibus monachis, aut flagitioſis hominibus, aut ueræ religionis expertibus conſuetudo dabit, ut ſua corpora omnibus cruciatibus, tormentíſque obiiciant, nobis ut leuem capitis, aut ſtomachi, aut pedum dolorem feramus, eadem conſuetudo non dabit? Turpe profectò eſt, & omnis ſapientiæ profeſsione indignum, eum qui præſtantiſsimos homines in maximis rebus ſuperauerit, à uiliſsimis in re minima ſuperari: & qui cęteris in rebus ſe inuictum præſtiterit, in hac una ægritudine vin-

ei uelle. Ac de consuetudine quidem & exercitatione dixisse satis uideor. Superest nunc ut de ratione dicendum sit, nisi quid vos ad hæc vultis. MATH. Nósne tam suauem orationem interpellemus? Perge amabo Petre, vt cœpisti, uideor enim oratione tua maiorem in modum leuari. PET. Pergam. Animus igitur noster, quem multiplicem habere potestatem suprà diximus, in partes omnino distributus est duas: earum altera rationis est particeps, altera expers. Quæ particeps est rationis, nobis ad regendum atque imperãdum est data, animóque vniuerso præposita, ut ea duce quæ recta & honesta sunt diiudicemus, eáque omni studio expetamus. Hæc uitæ nostræ dux & magistra, nos ad eam traducendam cõsilio, prouidentiáque instituit, ueríque perspiciendi auidos imprimis reddit. Hæc nos orationis uinculo conciliatos ad vitæ communionem societatémque congregat, congregatósque legibus, institutis, commerciis, officiisq; conseruat. Hæc eadem nos in periculis alacres, fortes in aduersis, in laboribus patientes, in omni re inuictos, & humana contem-

Ratione, & virtute.

nẽtes facit: hęc deniq; nobis quid ſit ordo in uita, quid modus, quod in una quaque re decorum ſeruandum oſtẽdit, nóſque in omni uitæ parte continentes & temperatos præſtat. Ab his igitur partibus, quum illud quod rectũ honeſtúmque appellamus, tanquam à fontibus quibuſdam oriatur atque emergat, uirtutes omnes proficiſcuntur, & in hac quam diximus animi parte conſtitutæ, noſtram uitam omni laude, omni honeſtate, omni denique dignitate exornant. Ea uerò pars quam expertem diximus eſſe rationis, quum à ſenſibus tota pendeat, quod ſemel bonum eſſe exiſtimauit, eò toto impetu fertur, eò uim ſuam omnẽ & cupiditatẽ transfert. Quod cõtrà malum ipſa utcũq; iudicauit, id omni ſtudio repellit ac reiicit, id ſumma ui, ſumma temeritate inſectatur. Hinc omnes cupiditates, omnes perturbationes, omnes animi non motus tantum, ſed morbi quoque ægritudinéſque naſcuntur. Quũ igitur pars hæc rationi ita aduerſatur, ita repugnat, ut illa victa proſtratáque iaceat, ipſa præſit ac dominetur, breui corpus atque animum uirilem, aut auari-

tia, luxuria, cupiditatibúſque effœminat: aut ira inſolentiáque inflammat: aut metu & dolore proſternit. Quum autem ratio temeritatem ita cohibet, ita coercet, ut ipſa ſuperior ſit, ipſa animo moderetur atque imperet, eum omni uirtute, omni dignitate ac laude exornatum, ad benè beatéque uiuendum inſtituit, ad gloriam & immortalitatem rapit, recta denique in cœlum ducit. Quæ quum ita ſint, poteſtis (obſecro) dubitare, rationi an temeritati obſequi & parere malitis? Nōne ut huic obtemperemus, ut hanc ſequamur, omnis ægritudo ſuperanda, dolor omnis cōtemnendus eſt? Quid porrò uobis eam dicturam exiſtimatis? decumbe in lectulo, indulge valetudini, negotia curáſque omitte, euita dolores. profectò non ita dicet. Quid ergo? Vince magno atque excelſo animo molliciem ac ſegnitiem: ægritudinem, dolorem omnem turpitudine atque infamia leuiorem puta. Ea quæ aut honeſta aut neceſſaria eſſe intelligis, nulla doloris aut ægritudinis aſperitate victus deterritúſue omittas: quem uincere dolorem medicina non potes, contétione animi & patientia uin-

Rationis verba ad ægrotum.

ce. Hæc tibi ratio dicet, hæc ſuadebit, hæc omni ſtudio perſuadere conabitur. Et profectò, ſi uerum fateri uolumus, rectiſſimè ſuadet. Quòd ſi nos ipſos amamus, ſi nobis rectè conſulere uolumus, eſt ſine dubitatione audienda. Nam cùm ab omnibus honeſtatis partibus laus & gloria proficiſcatur, ex ea præcipuè ducitur quæ fortitudo nominatur. Omnes enim id potiſsimum admiramur, quod fortiter, quod conſtanter, quod magno animo factum eſſe intelligimus, eóque maximè delectamur. Quid eſt autem quod ita exigat conſtantiam, ita exerceat animi magnitudinem, inuictum illud fortitudinis robur ita deſideret, ut ægritudo, ut dolor, quippe qui non corpus modò, ſed animum quoque deiicere & labefectare contendat? Quid igitur eſt quod maiorem nobis laudem ac dignitatem afferre queat, quàm ſi ei excelſo & inuicto animo reſtiterimus? Quum verò nihil ſit quod à natura tantoperè cupiamus, quàm honeſtatem, quàm laudem, hanc profectò vnam virtutem, unde laus maxima & clariſsima ducitur, & appetere omni ſtudio & exercere debemus. E-

Fortitudinis laus.

ius porrò quum potiſsimam eſſe laudem
intelligamus, ægritudinem ferre, dolo-
rem tolerare, quæ obſecro tanta uis do-
loris, quæ tanta moleſtia ægritudinis po-
teſt eſſe, ut eam non magno, atque inui-
cto animo perferre uelle debeamus? Di-
cerem nos vltro ægritudini occurrere, &
ut tantam ex ea laudem conſequeremur,
eam etiam affectare debere, niſi uererer
ne nimis in nos ipſos durus atque inhu-
manus exiſtimarer. Multi tamen è uete-
ribus illis Romanis (à quibus tu Rex quũ
originem ducas, degenerare non debes)
non modò dolorem, ſed mortem quoque
omni dolore grauiorem, hac animi ma-
gnitudine & præſtantia ducti, cupidiſsi-
mè appetiuêre. Quid enim quęſiuit aliud
fortiſsimus ille Mutius, quum & ad Por- *Mutius.*
ſenam trucidandum contenderet, & ma-
num igni ultro impoſitam cremari con-
ſtantiſsimè pateretur? quid, inquam, quę-
ſiuit aliud, niſi ut conſtans atque inuicti
animi putaretur? Quid Cocles ille Ho- *Cocles*
ratius ſibi voluit aliud, cùm & vniuerſis *Horat.*
ſe hoſtibus in ponte ſolum oppoſuit, &
eo reſciſſo ſe cum armis omnibus in flu-
uium præcipitauit, niſi ut hanc fortitudi-

Curtius. nis laudem assequeretur? Quæ uis Curtium in terræ hiatum cum armis immisit? Quæ uis tres Decios Patrem, filium & nepotem hostibus deuouit? Quid uerò Valerium Coruinum gentilem tuum Rex, ad singulare illud Galli certamen incendit? nónne incredibilis quædam animi magnitudo, cuius ille pręcipuè laudem appetebat? Possem uobis innumerabiles alios commemorare, qui huius vnius virtutis cupiditate flagrantes, aut maximos cruciatus, aut mortem acerbissimam ultrò subiere. Quid si hoc quoq; à vobis exigerem? nónne multo grauius vobis & difficilius uideretur? sed nō hoc exigo, non hoc deposco. Non hoc possumus, dicitis: ego quoque quod non potestis non peto, sed illud peto, non modò quod potestis, sed quod commodissimum vobis, & facillimum est, vt dolorem & venientem non timere, & pręsentem ęquo animo ferre discatis. Comparate, quæso, vobis hanc fortitudinis & patientiæ laudem, quæ quidem tanta est, vt cæterarum virtutum laudes longè antecellat. Nam quum omnes rectę animi affectiones virtutes nominentur,

Decij.

V. Coruinus.

Dolorem venientem nō timere & præsentē æquo animo ferre discendum.

hęc vna cęteris tantum excellit, vt & hoc sibi nomen vt proprium vendicauerit, & ab hac cæterę omnes, virtutis nomen acceperint. Cùm enim viri maximè propria sit fortitudo, ab eo, vt ait Cicero, virtus appellata: eius porrò duo sunt præcipua munera, mortis dolorisque contemptio: vtendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius viri volumus esse, quoniā à viris nomen est mutuata. Quāquàm autem hoc proprium munus est fortitudinis, vt dolorem contemnamus, ægritudinémque omnem patienter moderatéque feramus: virtutes tamen omnes ita cōiunctę inter se & connexę sunt, ut si vnam amiseritis, aut si amitti uirtus non potest, si vnam confessi fueritis vos non habere, nullam sitis habituri. Neque enim ita in virtutibus vt in vasis aut vestibus accidit: illorum enim si vnum aliquod amiseris, reliqua habebis: virtutum si vna tibi defuerit, omnes deerunt. Quo enim pacto poteris aut tibi aliísque prospicere, aut in rerum inuestigatione uersari, si ægritudinis molestia, & dolore vincaris? Iustitia quomodo coli poterit ab eo, qui doloris magnitudi-

Fortitudinis propriū munus quod.

ne ſuperatus, detegat commiſſa, conſcios prodat, iuſiurandum & fidem frangat, cætera ſocietatis humanæ conſilia deſerat? An uerò moderatè quicquam aut continenter faciet, qui dolorem non feret? conſtans certè, aut grauis, aut patiens aut magni animi, aut denique uir dici nullo modo poterit. Epicurus quidem qui dolorem malorum omnium extremum eſſe cenſebat, quodam loco ſapientem affirmat, ſi vratur, ſi crucietur, ſi in Phalaridis tauro ſit, dicturum: quàm hoc ſuaue eſt! quàm hoc non curo! Quod quidem ſi à Stoicis diceretur, non ita mirum eſſet, quippè qui id ſolum quod honeſtum eſt bonum, quod turpe eſt id ſolum opinentur malum. Epicurum uerò doloris prę̨cipuum hoſtem, nónne mirum atque incredibile eſt ita loqui? uideamus tamen quam huius ſententiæ rationem afferat. Si ſummus (inquit) eſt dolor breuem eſſe neceſſe eſt: breue autem quod eſt, tolerari facilè poteſt. Sin longior eſt, futurus leuior, & propterea tolerabilior erit. Omittamus, obſecro, tã duram auſterámque ſentẽtiam, neque cum Epicuro ſapiẽtes eſſe uelimus, ut ſuauem

Epicuri de dolore ſentẽtia.

esse dolorem & iucundum dicamus: existimemus id quod est, molestam esse ægritudinem, dolorem asperum, durum, difficilem, & qui uix ferri tolerariq; possit, sed cū patientia, animi magnitudine & contentione, uincēdum esse ducamus. Qui si quando grauius urgeat, reuocem[a] omnes animi uires, animúmque ipsum quasi arcum quendā fortius intēdamus, neque uirili cuidam gemitui interdum parcamus, nō qui dolorem exprimat, sed qui animum erigat atque intendat. Sicut enim qui cursu aut saltu certant, clamore quodam se incitant atq; instigāt, & ad certamē alacriores reddunt: ita qui cum ægritudine & dolore contendunt, uoce quadā uirili animi uires excitant atque instaurāt. Ne patiamur ergo remitti animum, & ab ægritudine opprimi. Quēadmodū enim qui pondus aliquod ferunt, si uires paululū remiserint, è uestigio succumbunt, & ab ipso pondere opprimuntur: ita qui in dolore sunt, si animum aliquantulū relaxauerint, séq; deiecerint, à doloris ui & magnitudine prosternūtur, adeò ut quū se erigere uolunt nō possint. Mollities igitur animi omnis reiicienda

De dolore quid sentiendum.

est, fortitudo reuocanda. Si quando tamē nos deficere sentiamus, illa quæ Cicero appellat doloris arma capiamus, contentionem, confirmationem, sermonem, quo nos ipsos nunc adhortemur, nunc corripiamus. Caue quicquam turpe, quicquā te indignū facias, quin te ipsum uince, tibi impera, à tui similibus ne degenera. Obuersentur deinde animo clarissimorum uirorum species: proponamus nobis Alexandrum illū Magnum, qui cùm telum è corpore sibi euellendum, atque ob id vulnus dilatādum esset, se alligari uetuit, timentémq; ultrò medicum ut secaret est adhortatus. Proponamus Zenonē Eleatem, qui perpessus est omnia potius quàm conscios delendæ tyrannidis indicaret. Proponamus Calanum illum Indicum ad radices Caucasi natum, qui uiuus sua uoluntate combustus est. Proponamus C. Marium, qui cùm secandæ ei varices essent, primus Romanorum omniū solutus secari uoluit. Proderit nonnunquam pudorē nobis turpitudinémq; proponere: nōnulli enim plus pudore quàm ullis præmiis profecerunt. Sed in primis proderit decus, honestatem, dignitatem,

Doloris arma, quæ.

Alexād. Magnus.

Zeno Eleates.

Calanus Indicus.

C. Mari⁹.

laudem

laudem oculis subiectam habere, qua optimus & generosissimus quisque maximè capitur. Aphricanus quidam cùm Socraticum Xenophontem libenter legere solitus esset, illud eius imprimis laudabat, quòd diceret, non æquè graues esse labores Imperatoris & militis, propterea quòd honos leuiorem faceret imperatorium. Dicet fortasse quispiam, At abducit à rebus gerendis ægritudo. A quibus (obsecro) rebus te, Rex, abducit? Num à Regni administratione? at illud etiam in lectulo décubans administras, & ita administras, ut nihil quod usquam fiat tibi incognitum sit, nihil iniussu tuo geratur, nihil non ad te referatur, nihil denique sine tuo cõsilio administretur. An te à bellicis rebus abstrahit ægritudo? nónne tu & hactenus satis multa gessisti, & hodie quoque tuo auspicio geris? An bella manibus tantùm & armis geruntur, ac non potius consilio, autoritate, imperio? quarum rerum nullam tibi adimit ægritudo. Nónne Federicus Vrbinas in extrema senectute constitutus, corpore etiam toto debilitatus & fractus, animo tamen consilióque inuictus, assi-

Aegritudo num à reb. gerendis abducat.

Federicus Vrbinas.

duè versabatur in castris & bella grauissima gerebat? Quid est quod tu tuo consilio & autoritate gerere nunc quoque non possis? At caret uoluptatibus ægritudo. Quibus uoluptatibus? cibi, potus & Veneris? Istas quidem ego te nunquam appetisse, imò semper fugisse existimo, quippè quæ etiam sanis fugiendæ sint, adeò ut qui se iis dediderit, mentis compos esse non possit. De Regina nihil dico, quæ & castissima & continentissima semper est habita. Illis uerò voluptatibus quæ aspectu, auditu, animo denique ipso percipiuntur, quæ ueræ sunt voluptates, non modò non caret, sed summis quoque & penè assiduis fruitur ægritudo.

Aegritudo veris voluptatibus non caret.

Quanta enim est uoluptas illa oculorum quum sibi nunc terrarum tractus, arborum, frugum, animaliúmque varietates, fulgorem gemmarum & cætera naturæ opera, nunc signa, tabulas, ædificia, cæteraque humani ingenij atque industriæ monumenta intuenda, & contemplanda subiiciunt? Quanta est illa quæ auribus percipitur, cùm aut musicorum instrumentorum, aut humanarum uocum mira tum consonantia, tum varietate, tum

Oculorũ voluptas.

Voluptas quæ auribus percipitur.

etiam ſuauitate detinemur? cùm Regum, Imperatorum, aut Rerumpublicarũ res geſtas, uirtutes, inſtituta, ex alicuius vel facunda narratione, vel iucunda lectione audimus? cùm ſiderum motus, cœli terræque naturam, humana denique & diuina omnia, uel ipſi legimus, uel alio legente intelligimus? Quãta, bone Deus, & quàm iucunda noſter animus uolupta te expletur, quum hæc uidet, audit, contemplatur, intelligit? quàm ſuauis eſt ille cibus eius? quàm vera & ſolida delectatio? Quid quum idẽ animus antè actam uitam ſibi proponit, ea quæ vidit, quæ legit, quæ geſsit, reminiſcitur, præſertim quum ea geſsit, quæ recta ab omnibus & laudabilia exiſtimẽtur, cùm ſibi ipſi in omnibus uitæ actionibus ſatisfecit? Quanta eſt, bone Deus, & quàm ſuauis illa conſcientię voluptas? quàm fidum iudicium, quàm glorioſum teſtimonium? Nullum profectò, ut ait Cicero, uirtuti theatrum conſcientia maius. Neque verò præſentium tantùm bonorum animus bene inſtitutus uoluptate & ſuauitate perfruitur, ſed multò etiam magis ſpe atque expectatione futuræ illius beatitudinis,

Conſcientiæ voluptas.

Animi bene inſtituti voluptas.

quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec (ut inquit Paulus) in cor hominis aſcendit, illam optat, ad illam aſpirat, illius quantum poteſt contemplatione delectatur, illius iucũdiſſima ſuauitate perfunditur. Cogitat enim quantæ dignitatis, quantæ fœlicitatis ſit corporis huius vinculis & carcere liberari, cupiditates, perturbationéſque deponere, mortem nõ modò non timere, ſed ne ſentire quidem aut expectare unquam poſſe, immortalẽ ſe æternúmque fieri, cœleſtibus illis ſpiritibus, quos alij intelligentias, alij ſubſtantias ſeparatas, alij Græco uocabulo Angelos uocant, ſocium atque æqualẽ effici. Auguſtiſſimam deniq; illam & diuinam lucem, omni ſimilitudine & comparatione maiorem, omnem ſermonem, omnem cogitationem, omnes mentis cõceptus longè excedentem, non modò intueri, uerum etiam intelligere, & (quod ad ſummum beatitudinis culmen accedit) ſe eam ſine fine uiſurum atque intellecturum ſcire. Quæ quidem cùm cogitat animus, nónne incredibili quadã atq; immẽſa voluptate completur? Nónne ut ad eam quãdoque perueniat omnẽ ægri-

tudinem doloremq; contenit, immò etiã expetit? præsertim cùm illud Pauli ueniat in mentem, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Ad has igitur tantas & tam ueras, & solidas uoluptates, quum ægritudinis aut doloris alicuius uos molestia uexat, animum, quæso, reuocate: hę Regibus, hę hominibus dignissimæ sunt. Cogitate, obsecro, hanc tantam cœli mũdique molem, hunc siderum ornatum, fulgorem, motum, ordinem, uestra causa constitutum esse. Cogitate hũc aërem tam salubrem, tam purum, tot uolucribus refertum: hoc tam immensum, tam longè latéq; diffusum, tã vtiliter terram intrà extráq; complectẽs mare, tanta piscium copia & uarietate repletũ, uobis esse procreatum. Cogitate hanc terrã, tot arborum, frugum, herbarúmq; feracem, tot metallis, marmoribus, gemmis, tantísq; opibus grauidam, tot aquis scatentem, tot animalibus abundantem, tanta locorũ, ac rerum omnium pulchritudine & uarietate distinctam, uobis ab Deo productã & concessam esse, uestro imperio atq; arbitrio esse subiectã. Intuemini

Cogitationes graues et honestæ.

deinde uos ipſos, ueſtrum corpus atque animum conſiderate,& in altero tam inſignem figuram, tam pulchrã,tam artificioſam membrorum diſpoſitionem,tam inenarrabilem ordinem , tantas & tã incredibiles utilitates : in altero tam acutũ & tam perſpicacem intellectum,tam amplam capacémque memoriam, tam prõptas atque admirabiles ſentiendi cupiendíque uires, tam ſolertem diuinámq; rationem contemplamini , uosq́; ipſos recordamini ad beatitudinẽ atque immortalitatem eſſe genitos . Reuocate deinde ad uos ipſos animum, & ueſtra ſingillatim bona uobis in memoriam redigite. Cogitate uos clariſsimis maioribus eſſe natos , ampliſsimum , opulentiſsimũ & pulcherrimum Regnum obtinere,plurimis & bellicoſiſsimis nationibus imperare, maximis opibus ,ingenti ſeruorum multitudine abũdare,in ſummo dignitatis gradu inter homines conſtitutos eſſe. Proponite uobis antè actam uitam uniuerſam , & res à uobis domi militiæq́ue fortiſsimè geſtas , tot nationes deuictas, tot captas urbes,tot cõfecta bella repetite . Recenſete ſuas uterque uirtutes . Tu

Regina pietatem, pudicitiam, continentiam, modeſtiam: tu Rex militarem diſciplinam, animi magnitudinem, prudentiam, iuſtitiam, æquitaté, clemētiam, fidem: ambo uero manſuetudinem, facilitatem, liberalitatem, magnificentiā, doctrinam, ſapientiam. Atque ex his omnibus intuemini quandam in uobis fœlicitatis imaginem, quam ſi oculis cerneretis, uos maiorem in modum nō modò delectaret, verumetiam ad futuram illā beatitudinem inflammaret atque incenderet: alios certè in tantam ueſtri admirationé adducit, vt ex omnibus terris, nō modò integri homines, ſed (quod incredibile dictu eſt) etiam cæci ueſtrarū uirtutum ſplendore, & fama ueſtræ fœlicitatis excitati, ad uos uidédos ſalutandóſque concurrant. Exiſtimate igitur uobis, & naſci optimū fuiſſe, & uiuere ſaluberrimum atque utiliſſimū eſſe. Imitamini tum ueteres illos clariſſimos uiros, tum maiores ueſtros quorum omnium uobis exempla propoſui, & ad eam, quam illi tantoperè ſibi comparare ſtuduerūt, gloriam atque immortalitatem, toto animo & cogitatione properate. Aegritudinem *Epilogus.*

autem & dolorem omnem ita vobis ferẽdum existimate, vt quod multi vel metu, vel gloriæ cupiditate, vel consuetudine, vel pudore faciunt, vt nullum dolorem curent, nullum cruciatum reformident, nulla ægritudine moueantur, vos id ratione & virtute adducti faciatis. Contendite quantum potestis, & confirmate animum, eximiámque hanc patientiæ & constantiæ laudem adamate atque appetite, ne de vniuerso virtutum cœtu hæc vna vobis deesse uideatur. Et quando prosperã pulcherrimè scitis ferre fortunam, date operam vt etiam si opus sit ferre sciatis aduersam. Postremò æternã illam inenarrabilémque beatitudinẽ omni fide, omni spe, omni cogitatione ampliorem, toto iam animo concipite, tota spe & cogitatione apprehẽdite, tota mente & fide expectate, & credite fore, ut pro exigua & breui ægritudine, summa vobis & æterna valetudo atque immortalitas, ab optimo & beneficentissimo omnium parente referatur.

Peroratio

Hęc habui quæ tum de humanæ vitæ conditione, tum de toleranda corporis ægritudine, vobis in præsentia dicerem: non inge-

nio aut doctrina mea fretus, quod vtrunque tenue atque exiguum esse certò scio: sed vestra autoritate incitatus, veſtróque imperio penè coactus, magíſque vt vobis obtẽperarem, quàm quòd huic muneri me ſatisfacere poſſe confiderem: inermem enim me atque imparatum offendiſtis: ex tempore autem de his rebus diſputare, audaciæ potius & temeritatis, quàm doctrinæ & prudentiæ eſſe arbitror. Concedamus ſanè hanc ſiue ſcientiæ, ſiue ingenij laudem Græcis, qui eam expetiuêre, ſéque in ea re magnoperè exercuere, nos diligentiæ & excogitationis laude contẽti ſimus. Si tamẽ vobis in hac quoque extemporali diſputatione ſatisfactum eſſe exiſtimabitis, quorũ iudicia meritò maximi ſemper feci, ego me non mediocrem meæ diſputationis fructum percepiſſe arbitrabor. Sin uobis ſatisfactum non erit, vobis ipſis qui mihi hanc prouinciam demandaſtis imputare debebitis: ego utcũq; ſit, ab hac culpa immunis ero. MATH. Nobíſne à tanta doctrina atque eloquentia ſatisfactum nõ ſit? Immò Petre (vt de me dicã) ita me tua oratione conſolatus es, ita re-

creaſti, ita oblectaſti, vt non modò nullam dum te audirem ægritudinem senſerim, ſed ne in poſterum quidem ullam me ſenſurum ſperem, curatúmque abs te hodie me planè putem. Quã multa, bone Deus, & quàm memoriter dixiſti! quàm uerò latinè, & quàm ornatè, quàm copioſè res difficillimas pertractaſti! nuquam antehac audieram hæc iſto modo dici, nec putabam dici poſſe tam latinè, tam eleganter, tam dilucidè. Tu uerò & res in Philoſophia grauiſſimas explicaſti, & eas orationis ſplendore & vbertate mirum in modum illuſtraſti atque exornaſti, ita ut dum te audiebam viderer imaginem quandam Ciceronis audire. Superaſti, profectò, Petre, & opinionem meam, & uxoris de te prædicationem. Itaque cui plus debeam neſcio, ſoceróne, qui te ad nos miſit, an uxori, quæ te apud me commendauit, an tibi qui noſtrûm omnium ſpem atq; expectationem tua ſapientia eloquentiáque viciſti. Atque illis quidẽ ambobus quantum debeam ipſe mihi conſcius ſum, tibi verò tantum debeo quantum ſoluere opes noſtre uix poſſint. Tua enim opera

fateor me hodie ab uniuersa ægritudinis molestia in perpetuum esse liberatum. Quamobrem & ago tibi summas, ut debeo, gratias, & omnia erga te summa ac singularia studia officiáque polliceor. BEAT. Me quoq; Petre, quanta uoluptate affeceris dici non potest. Ita ut cũ te sæpenumero audierim, nunquã antehac videar audiuisse, ita omnes disciplinarũ fontes hodie demũ reserasti, omnes eloquentiæ habenas effudisti. Tuam uerò sententiam ita laudo, ita accipio, vt existimem non minus me, quàm Regẽ ipsum, esse tua oratione & cõsolatione, contra ægritudinem & dolorẽ omnem confirmatam atque munitam. Tibi itaque non tua modò, sed mea quoq; & mei patris causa magnoperè gratulor, quòd Regi & cõiugi meo, immò (ut uerè dicam) parenti altero, tantoperè satisfeceris: mihi quidẽ certè satisfecisti plurimùm. Quapropter meo quoq; nomine magnas tibi gratias & ago & habeo. Spera autem utrumque nostrûm (vt tibi etiam pro Rege pollicear) cumulatam tibi propediem gratiam relaturum. PET. Obruitis me profectò ambo, & opprimitis, ingenti

atque incredibili humanitate veſtra. Vix enim ferre poſſum, vt quib. ego mea omnia debere me ſcio, illi mihi & gratias agant, & plurimum debere ſe dicant. Breui itaque ambo ſic habete, totũ me quantuſcunque ſum & veſtro beneficio eſſe, & à vobis pendere. Orationem verò noſtram iucundam vobis aut gratam accidiſſe, magnam vobis habeo gratiam, mihíque ſatis amplum mei laboris præmium videor eſſe conſecutus. Quod autem miraris Rex, hæc latinè dici potuiſſe, ſic velim exiſtimes, nihil eſſe tam horridum támque incultum (vt ait Cicero) quod non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur. Sed & noſtræ & ſuperioris ætatis homines, cùm neque Græcas, neque Latinas literas ſatis ſcirent, & eſſent ingenioſiſſimi, philoſophiæq́ue in primis ſtudioſi, res vtcunq; ſecuti ſunt, verba contempſerunt. Confluente verò in dies magis ad id ſtudium multitudine, breui effectum eſt, vt Philoſophia omnium diſciplinarũ parens atque regina, quæ antea luculentiſſima & ornatiſſima erat, ſordida, inculta & planè barbara efficeretur. Quod quidẽ meo iudi-

cio est peruertere Philosophiam non discere, eámque non illustrare, sed situ tenebrisq; inuoluere. Atque hanc imperitiam suam, barbari atque ignari literarum omnium ita tutantur, quòd dicant se res sequi velle non verba, neque quod paucis expediri possit pluribus dici oportere, ideóque non esse Rhetoricen Philosophiæ necessariam. Quorum quidem stultissimis rationibus ego alio tempore, & quidem accuratè, respondebo, ostendámque Philosophiam sine oratoria facultate, stultam quandam & circularem seu triuialem disciplinam esse. Nunc autem ostendere tantum volui, latinè & eleganter pronunciari posse, & veterem illam Ciceronis in disputando (quantum in me fuit) consuetudinem reuocaui. MATH. Video te id quidem esse iam assecutum, & cupio primo quoque tempore te audire Rhetorices, quã ego semper amaui, vituperatoribus respondentem. PET. Tu verò poteris id cùm voles audire, nunc quoniam aduesperascit, & ego vobis satis superq; molestus fui, date veniam garrulitati meæ, eámque tum ætati iam ingrauescẽti, tum Siciliæ patriæ,

tum veſtræ humanitati adſcribite. Vos itaque corpora curabitis, ego me domũ recipiam. MATH. Nullum mihi iampridem ita iucundũ & fortunatum diem actum eſſe, verè poſſum affirmare. Proinde, Petre, fac in poſterum frequentius ad nos venias, vt liceat quàm plurimos dies tua opera lætos agere. BEAT. Dica te & pignore cogemus, niſi ſponte veneris, Petre. Nam hi quidem dies, albo calculo ſignandi ſunt. PET. Non committam vt me diu ſitis deſideraturi. Valete.

DIALOGI DE HVMANAE VITAE conditione, Lippo Brandolino autore, finis.

